

መ ጸ ዳ ጃ ቤ ት

ለ ሁሉ ም መኖሪያ ቤት

የሁለት እጅ እነሴ ወረዳ ተሞክሮ

Pit Latrines for All Households:

The Experience of Hulet Eju Enessie Woreda

በአብዛኛው ጤና ጥበቃ ቢሮና በካርተር ሴንተር ኢትዮጵያ ድጋፍ የተዘጋጀ

የዝግጅት አስተባባሪና አማካሪ አምሳሌ ሽፈራው

መስከረም 1997

ባህር ጻር

ማ ው ጫ

ተራ ቁጥር		ገጽ
I.	መንደርደሪያ	3
1.	መግቢያ	4
2.	ዓሳማ	5
2.1	ዘርዘር ዓሳማዎች	5
2.2	ነባራዊ ሁኔታ	6
3.	ትራክማን መከላከያና መቆጣጠሪያ ሥልጠና	7
4.	የአርሶ አደራን ጤንነት ለማረጋገጥ ጊሳቀር አስተሳሰብና ጎጂ ልማድን መስወጥ	9
5.	ሳኒቴሽንና ሃይጅንን ለማስፋፋት የምንከተላቸው መርዎች	11
5.1	በየደረጃው ገንዘብን የማሳደግ ሥራ መስራት	11
5.2	ራዕይ ደዞ መንቀሳቀስ	12
5.3	ቁርጠኝነት	13
5.4	የጋራ አስተሳሰብ መፍጠር	14
5.5	አርቆ ማሰብ፣ ተግባር ላይ ማተኮርና በቀጣይነት መንቀሳቀስ	15
5.6	የማህበረሰቡን አወቃቀር ማጤን	16
5.7	አደረጃጀትን ማጠናከርና መጠቀም	18
5.8	ሥልጠናና ክህሎትን ማሳደግ	20
5.9	የሥራ አካባቢን ምቹ ማድረግ	21
5.10	የጤና አጠባበቅ ህግና ደንብን መተግበር	23
5.11	በጊዜ ሠሌዳ መመራት	23
5.12	ቅንጅት መፍጠርና ማጠናከር	24
5.13	ክትትልና ግምገማን ማጠናከር	25
5.14	ብቁና ንቁ የሕብረተሰብ ተሳትፎ መፍጠር	26
6.	የመጻፍ ስነ ስራን	28
7.	የተጠቃሚ ሰዎች አስተያየት	30
8.	ትኩረት የሚሹ ነጥቦች	32
9.	መደምደሚያ	34
10.	ይጥሩባት መድረሻ (ግጥም)	35
11.	ዋቢ መጽሐፍት	36

መጻፍ ቤት
ለ ሁሉም መኖሪያ ቤት
የሁለት እጅ እንሴ ወረዳ ተሞክሮ

Pit Latrines for All Households:
The Experience of Hulet Eju Enessie Woreda

በአብዛሙ ጤና ጥበቃ ቢሮና በካርተር ሴንተር ኢትዮጵያ ድጋፍ የተዘጋጀ

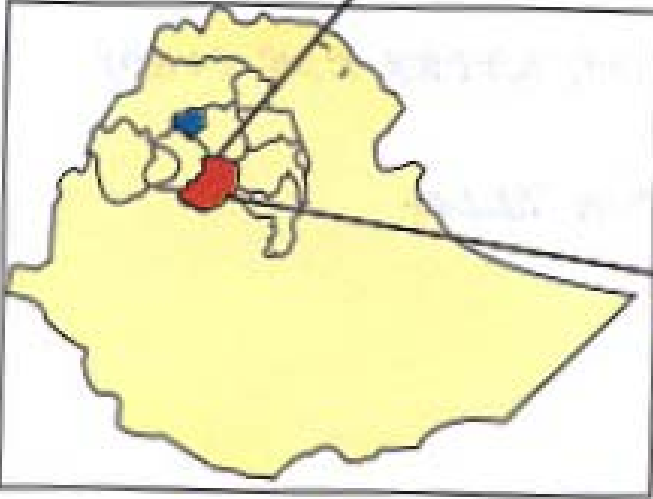
አቀናባሪና አማካሪ አምሳሉ ሸፈራው

መስከረም 1997

ባህር ዳር

በምስራቅ ኅጃም ዞን የሁለት እጅ እንሴ ወረዳ ካርታ እና በ1996 ዓ.ም
የተደረሰበት የመጻጃ ቤት ሽፋን

የሁለት እጅ እንሴ ወረዳ
የመጻጃ ቤት ሽፋን
57%

መንገድ

ይህ በሁለት እጅ እንሴ ወረዳ የታየው አበረታች ጅምር (ባህላዊ አብዮት ሊባል ይችላል) ወደ ሌሎችም ወረዳዎች፤ ዞኖችና አልፎም ክልሎች ሊዛመት የሚገባው ተሞክሮ ስለሆነ ይህች መጽሔት ልምዱን በማካፈል ረገድ ጉልህ ሚና ይኖራታል ብለን እናምናለን።

በተለይም ደግሞ ይህ ተሞክሮ ከማንም በላይ በጎጂ ባህላችን ግንባር ቀደም ተጠቂ ለሆኑት ሴት ልጆቻችን፤ እህቶቻችንና እናቶቻችን በሽታን በመከላከልና ጤናቸውን በመንከባከብ አንጻር ከፍተኛ ተነሳሽነትን ይፈጥራል የሚል እምነት አለን።

ይህን ጽሁፍ ለማዘጋጀትና ለማሳተም የገንዘብ ድጋፍ ላደረገልን ለላዩንስ ክለብ ኢንተርናሽናል ልባዊ ምስጋናችንን እናቀርባለን።

በዋነኛነት ይህን አስደናቂ ሥራ ከውጥኑ እስከ ፍጻሜው በማስተባበር፤ መረጃ በመስጠት፤ ሂደቱን በማስረዳትና ልምድና ተሞክሮአቸውን በማካፈል ከፍተኛ አስተዋጽኦ ላደረጉት በተለይም ለሁለት እጅ እንሴ ወረዳ አስተዳዳሪ ለአቶ ናቃቸው ወደነህ፤ ለወረዳው ጤና ጥበቃ ጽ/ቤት ሀላፊ ለአቶ አለማየሁ ዮኔወ፤ እንዲሁም በወረዳው ጤና ጽ/ቤት፤ በሞጣ ጤና ጣቢያና በየጤና ኬላው ለሚሠሩ ሙያተኞች፤ የቀበሌ ሊቃና መኖሪያ ቤቶችና ለተባበሩ ሰዎች ሁሉ ምስጋናችን የላቀ ነው።

በተጨማሪም ከአማራ ክልል ጤና ጥበቃ ቢሮ ዶ/ር አለማየሁ ሰይፉ፤ አቶ ዓለሙ ከበደና ኢንጂነር ዳንኤል ገላን ላበረከቱት ቴክኒካዊና ሞራላዊ ድጋፍ ከፍተኛ ምስጋና ይደረሳቸው።

በመጨረሻም ይህን አስደናቂ ተሞክሮ በግሩም የሥነ ጽሁፍ ቅንብር ከግል ልምዱና የህብረተሰብ ጤና አጠባበቅ ሙያው ጋር አጣጥሞ ላቀረበልን የአብክመ ጤና ጥበቃ ቢሮ ባልደረባ አቶ አምሳሉ ሸፈራውና የሙያ አጋሩ ለሆነችው ባለቤቱ ሲ/ር ዙፋን አበራ እጅግ የላቀ ምስጋናችን ይደረሳችሁ እንላለን።

ተሾመ ገብሬ
የካርተር ሴንተር ኢትዮጵያ ተጠሪ

1. መግቢያ

የአገራችን ህዝብ የጤና ችግሮች በአብዛኛው በግልና አካባቢ ንፅህና ጉድለት የሚመጡ ተላላፊ በሽታዎች ናቸው። ከእነዚህም አንዱ ለዓይነ ሥውርነት የሚዳርገው ትራኮማ ወይም ዓይነ ማዝ ነው። ይህን በሽታ ለመከላከልና ለመቆጣጠር አራት ሥልቶች አሉ። በተለምዶ የዓይን ፀጉር በቀለባቸው የሚባሉትን በቀዶ ህክምና ማስተካከል፣ ዓይን ማሳከክና መቅላትን በመድሃኒት ማከም፣ ፊትና እጅ መታጠብ ማዘጋጀትና እንዲሁም በመጻፍት ቤት በመጠቀም የአካባቢ ንጽህናን መጠበቅ ናቸው።

በካርተር ሴንተር ድጋፍ በአማራ ክልል ባሉ በአራት ዞኖች ሥር በሚገኙ አስራ ዘጠኝ ወረዳዎች በሚካሄደው በዚህ ሥልት ትራኮማን በመከላከል አመርቂ ሥራዎች በመከናወን ላይ ናቸው። ታሞ ከመማቀቅ አስቀድሞ መጠንቀቅ በሚለው መርህ በተለይም የአካባቢ ንፅህናን በመጠበቅ ትራኮማን ለመከላከል አበረታች ውጤቶች ታይተዋል። ውጤታማ ሥራ ለመስራት የሰዎችን ዕውቀትና አስተሳሰብ በመለወጥ ላይ ትኩረት አድርጎ መሥራት የተሻለ አማራጭ ነው። ይሁን እንጂ የሰውን አስተሳሰብ መቀየር ቀላል አይደለም። ራዕይ ይዞ፣ የጋራ አስተሳሰብ በመፍጠር፣ የማህበረሰቡን አወቃቀርና አደረጃጀት በማጤን፣ በዕቅድና በቁርጠኝነት መንቀሳቀስን ይጠይቃል ።

ይህ ጽሑፍም ሳኒቴሽንና ህይደትን በገጠር በማስፋፋት ጥሩ ውጤት ያስመዘገበውን የሁለት እጅ እነሴ ወረዳ ልምድ ሌሎች ንደፈ ሐሳቦችንና እውነታዎችን በማካተት ለሌሎች ወረዳዎች ተሞክሮ ለማካፈልና ትራኮማንና ሌሎች ተላላፊ በሽታዎችን በመከላከልና ጤንነትን በማራመድ በኩል ያለውን ክፍተት ለመሙላት ታስቦ በካርተር ሴንተር ኢትዮጵያ ድጋፍ የተዘጋጀ ነው።

መመሪያው በተለይ በወረዳና በቀበሌ ላለው መዋቅር ማለትም ለመስተዳድር አካላት፣ ለጤና ሙያተኞች፣ ለጤናና ልማት ኤክስቴንሽን ሰራተኞች እንዲሁም ለሌሎች በገጠር ልማት ለሚሳተፉ ባለሙያዎች አጋዥ እንደሚሆን ይታመናል።

2. የመጽሐፍት ዓላማ

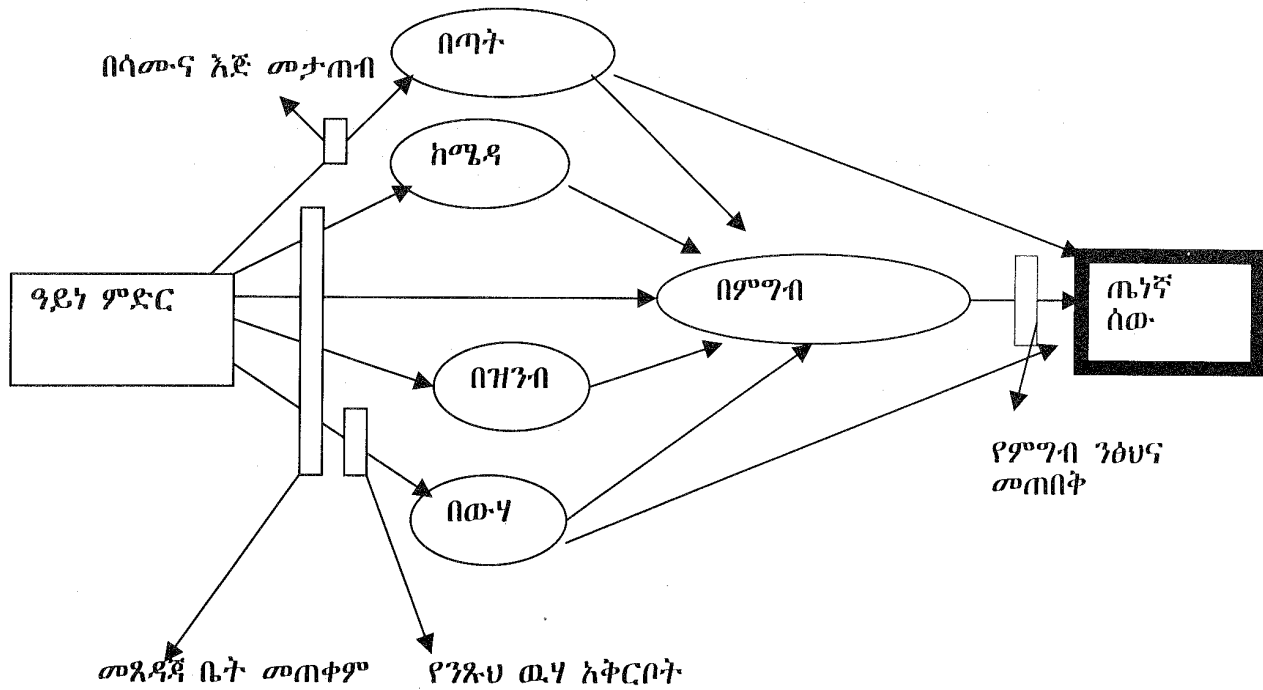
በገጠር አካባቢዎች የሳኒቴሽን አገልግሎትንና የግል ንጽህናን በማስፋፋት ትራኮማንና ሌሎች መሰል ተላላፊ በሽታዎችን ስርጭት ለመቀነስ ለሚደረገው እንቅስቃሴ ደጋፊ እንዲሆን ነው።

2.1 ዝርዝር ዓላማዎች

1. የሳኒቴሽን አገልግሎትን የማስፋፋት ሥልጣኑንና የተገኙትን ተሞክሮዎች ማስተዋወቅ
2. ሳኒቴሽንና ሐይጅንን የማስፋፋት ሥራን ውጤት በመገምገም ለቀጣይ ዕቅዶች አቅጣጫን ማመላከት
3. ጤንነትን ለማሻሻልና በሽታን ለመከላከል የሚረዱ ስልጣኖችን ማሳየት
4. በንቁ የሕብረተሰብ ተሳትፎ፣ በአነስተኛ ወጪና ቴክኒካዊ ድጋፍ ከፍተኛ ግምት ያላቸው ሥራዎች ሊሠሩ እንደሚችሉ ልምድ ለማካፈል ነው።

2.2 ነባራዊ ሁኔታ

በአገራችን የረጅም ጊዜ ችግር የሆነው የግልና የአካባቢ ንፅህና ጉድለት ከጎጂ ልማዶችና ሷላ ቀር አስተሳሰቦች ጋር ተደማምሮ ለብዙ የጤና ችግሮች መንስኤ ሆኗል። የጤና ጥበቃ ሚ/ር በ1995 ዓ.ም ባወጣው ጤናና ጤና ነክ አመልካች መጽሔት ላይ እንደተመለከተው የሳኒቴሽን ሽፋን በአገራችን በገጠሩ ክፍል ከ4 በመቶ በታች፤ በአጠቃላይ ደግሞ 12 በመቶ አካባቢ ብቻ ሲሆን በአማራ ክልልም አህዙ ከዚህ የተለየ አይደለም። የንፁህ ውሃ አቅርቦትም ከ30 በመቶ የማይበልጥ ሲሆን በተለይ በገጠሩ አካባቢ ችግሩ የከፋ ነው። በመሆኑም በክልላችንም ሆነ በአገር ደረጃ ጎልተው የሚታዩ ተላላፊ በሽታዎች ከንፅህና ጋር የተያያዙ መሆናቸውን ከየጤና ድርጅቶች የሚሰጧቸው መረጃዎች ያመለክታሉ። ለምሳሌ ከዓይነ ምድር ጋር በተያያዙ ከ36 ዓይነት በላይ ተላላፊ በሽታዎች በተለያዩ መንገድ ሊዛመቱ እንደሚችሉ ጥናቶች ይጠቁማሉ።

ሥልጣኔ መግለጫ 1፣ የበሽታ መተላለፊያ ሰንሰለትና የመከላከያ ዘዴዎች ጽንሰ-ሐሳባዊ ቀመር

መንግሥት ይህን ሁኔታ በመገንዘብ በመከላከል ላይ የተመሰረተ የጤና ፖሊሲ፣ የሴክተር ስተራቴጂና የሃያ ዓመት ተንከባላይ የጤና ልማት ፕሮግራም በመቅረፅ የተግባር እንቅስቃሴ ጀምሯል። በተለይ የሁለተኛው የጤና ሴክተር ልማት ፕሮግራም የጤና ኤክስቴንሽን ፓኬጅን ያካተተ ሲሆን ይህም ጤናማ አካባቢንና የአኗኗር ዘይቤን በመፍጠር ላይ የሚያነጣጥርና በማህበራዊ አስተሳሰብ ለውጥ ላይ የተመሰረተ የጤና ክብካቤ አቅርቦት ሥርዓት ነው። ይህም በገጠር ቤተሰብን ማዕከል አድርጎ በተለይ ሴቶችንና ህፃናትን ተጠቃሚ የሚያደርግ ሲሆን እንደ ፓኬጁ (ጥንቅር) ሁኔታ በጥናት ላይ የተመሰረቱ የተለያዩ ንድፈ ሐሳቦችንና ስልቶችን በመጠቀም የሚተገበር ይሆናል። በተለይም መፀዳጃ ቤትን በአግባቡ አዘጋጅቶ ሁሉም ሰው በመጠቀምና የመኖሪያ አካባቢን ንፅህና በመጠበቅ፣ እንዲሁም የንፁህ ውሃ አቅርቦትን በመጨመር፣ እጅንና ፊትን በሳሙና መታጠብ በማዘውተርና የመጠጥ ውሃን ከምንጩ እስከሚጠጣበት ድረስ በንፅህና በመያዝ በርካታ በሽታዎችን መከላከል ይቻላል።

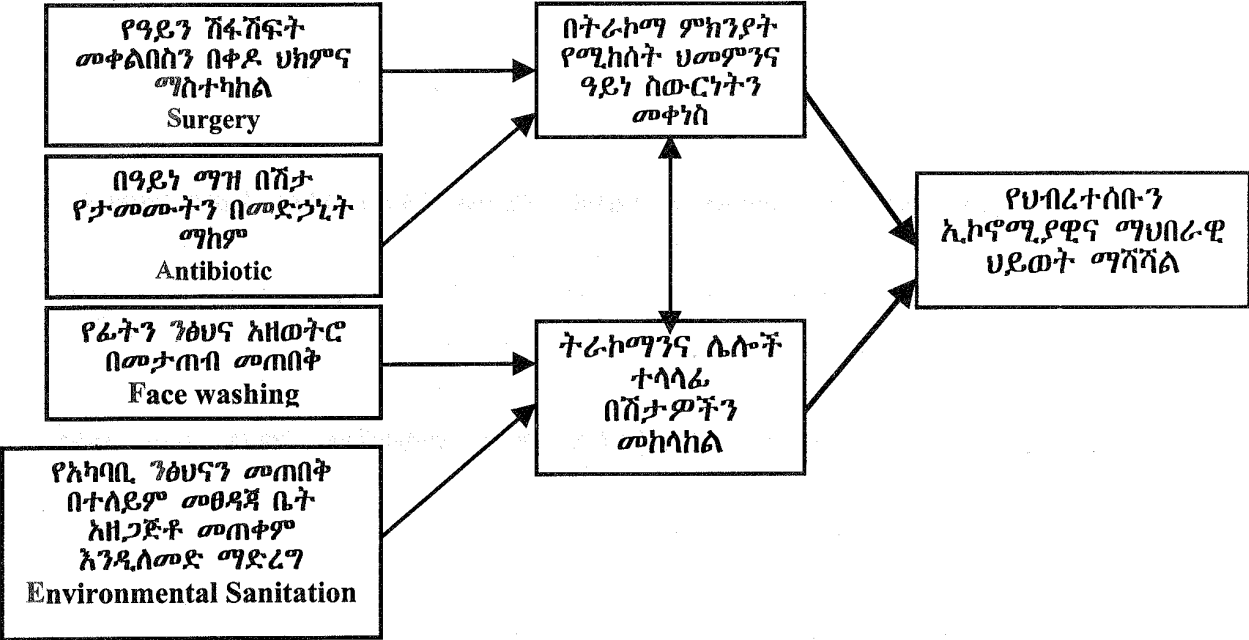
3. ትራኮማን ለመከላከልና ለመቆጣጠር የ«ማመን» ሥልት (SAFE strategy)

ትራኮማ ከሰው ወደ ሰው በቀላሉ ሊተላለፍ የሚችል የዓይን በሽታ ሲሆን ክላሚዲያ ትራኮማቲስ በተባሉ በዓይን በማይታዩ ረቂቅ ተህዋሲያን አማካኝነት የሚመጣ በሽታ ነው። የትራኮማ ምልክቶችና ስሜቶች የዓይን መቅላትና የመቆርቆር፣ ብርሃን ማየት መፍራት፣ ነጣ ያለ ዓይናዊ ወይም ቅምጥ አይን ላይ መታየት የዓይን ሽፋን (ቆብ) ወደ ውስጥ መታጠፍና መቆርቆር በዚህም ምክንያት የእንባ ማፍሰስ ናቸው። በበሽታው በተደጋጋሚ መያዝና አለመታከም የዓይን ሽፋን ውስጠኛው ክፍል ላይ ጠባሳ እንዲፈጠር ያደርጋል። በተጨማሪም ወደ ውስጥ በመታጠፍ የዓይን ብሌንን በመፋቅ ማቀሰልና ማየት እስከመከላከል ሊያደርስ ይችላል።

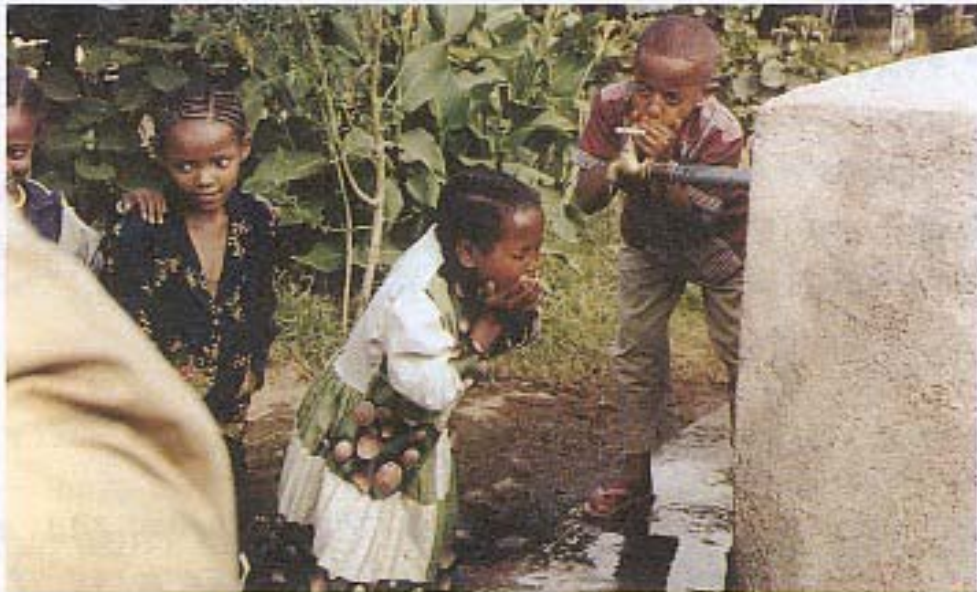
በአሁኑ ጊዜ በአማራ ክልል መሠረታዊ የጤና አገልግሎት ከሚሰጥባቸው ፕሮግራሞች አንዱ የትራኮማን (የዓይን ማዘ) በሽታንና በዚሁ መንስኤ ሊከሰት የሚችለውን ዓይነስውርነት ለመከላከል በ19 ወረዳዎች የሚደረገው የተቀናጀ እንቅስቃሴ ነው። ፕሮግራሙ በክልሉ ጤና ጥበቃ ቢሮና በካርተር ሴንተር ኢትዮጵያ ድጋፍ የሚከናወን ሲሆን በእንግሊዘኛው Surgery, Antibiotic, Face washing and Environmental sanitation (SAFE) የተባለውን ሥልት የተከተለ ነው። ይህም ማለት በተለምዶ በዓይን ውስጥ የበቀለ ፀጉር የሚባለውን በቀዶ ህክምና ማስተካከል፣

የታመሙትን በመድሃኒት በማከም ፤ የፊትን ንፅህና አዘውትሮ በመታጠብ መጠበቅ እና የግልና አካባቢ ንፅህናን በመጠበቅ (ማመን) በተለይም የመፀዳጃ ቤት አዘጋጅቶ በአግባቡ የመጠቀም ልምድን በማዳበር ትራኮማንና ሌሎች ተላላፊ በሽታዎችን መከላከል ናቸው።

በትራኮማ ምክንያት የታመሙትን በህክምና ማዳን አንዱ ዘዴ ቢሆንም በዋነኝነት ግን የህዝቡ አኗኗር ዘዴ እንዲሻሻል ማድረግ በተለይ የራሱንና የአካባቢውን ንፅህና እንዲጠበቅ ማስገንዘብና የዕውቀት፣ የአስተሳሰብና የክህሎት ለውጥ ማምጣት አይነ ማዘን ለመከላከል ጉልህ ድርሻ አላቸው። ትራኮማን ለመከላከልና ለመቆጣጠር በካርተር ሴንተር ኢትዮጵያ የሚደገፉ ወረዳዎች ከላይ የተጠቀሰውን ስልት በመጠቀም አበረታች እንቅስቃሴ በማድረግ ላይ ናቸው። የተሻለ እንቅስቃሴ ከታየባቸው ወረዳዎች አንዱ የሁለት እጁ እነሴ ወረዳ ነው።

ሥዕላዊ መግለጫ 2፤ ትራኮማን ለመከላከልና ለመቆጣጠር የ«ማመን» ሥልት ወይም «SAFE Strategy» ጽንሰ-ሐሳባዊ ቀመር (Conceptual Framework)

ትራክማን ለመከላከል ፊትን አዘውትሮ መታጠብ

4. የአርሶ አደሩን ጤንነት ለማረጋገጥ ጊላቀር አስተሳሰቡንና ጎጂ ልማዱን መለወጥ

ጤንነት ለሰው ልጆች ወደር የማይገኝሉት ሐብት ነው። ሁሉም ሰው በጤና ውስጥ ማደርን ሠርቶ ማደርን ይፈልጋል። ሆኖም ብዙዎቻችን ጤንነታችንን እንዴት እንደምንጠብቅ ግንዛቤም ክህሎትም ያንሰናል ወይም አመለካከታችን አሉታዊ ይሆናል። ምናልባትም የጤንነትን ጥቅም የምንረዳው ስንታመም ወይም በበሽታ ስንያዝ ብቻ ሊሆን ይችላል።

ታም ከመታከም መከላከል ቢቀድም ለህክምና የሚወጣው ወጪ፣ ታምን እስክናገግም ድረስ የሚባክነውን የስራ ጊዜ እና የምርት ተግባር መስተጓጎልን ያስቀራል። አርሶ አደሩ በምርት ተግባር ላይ እንዲሰማራና ውጤታማ እንዲሆን ጤንነቱ መጠበቅ ይኖርበታል። ጤንነቱ እንዲጠበቅ ማድረግ የማምረት አቅምን ማሳልበት ነው። ይህ ደግሞ ፈጣንና ቀጣይ የኢኮኖሚ ዕድገት እንዲኖር ያደርጋል።

በአገራችን ተጨባጭ ሁኔታ የህዝቡን ጤንነት ለመጠበቅ መንግስት እየተከተለ ያለው ስልት በሽታን በመከላከልና በመሠረተ ጤና ላይ ያተኮረ የጤና አገልግሎት መዘርጋት ነው። ብቃት ባለው የመከላከል ስራ ከ75 በመቶ በላይ ተላላፊ በሽታዎችን መከላከል እንደሚቻል ይታመናል።

በተለይም የግልና የአካባቢ ንፅህናት. በመጠበቅና በማሻሻል ላይ ማዘ ወይም ትራኩማን ጧምር በርካታ ተላላፊ በሽታዎችን መተነስ ይቻላል። የግልና የአካባቢ ንፅህናት ለመጠበቅ እንትፋቶች የአመለካከት ወይም የአስተሳሰብ፣ የልማድ ችግሮችና የሰውተት ማንስ ናቸው። ይህ ችግር የሀብረተሰቡ ብቻ ሳይሆን የሙያተኞችም ጭምር ነው። ስለሆነም የአስተሳሰብና የልማድ ለውጥ ለማምጣት መረባረብ ወላኝ ነው።

የሁለት እጁ እንሴ ወረዳ ዋና አስተዳደሪ አቶ ናታቸው ውድነህ!

.....«መንገድን የሚከተለው ፖሊሲ መከባከልን

መሰረት ያደረገ ነው። መከባከልን መሰረት ካደረገን ደገም ለርሶ ስደር መጸዳሻ ሁት ለሀገሪቱ እንዲወቀም ማደረግ አለብን። .....ከ50 አስከ 70 በር የሚገመት መጸዳሻ ሁት ለርቶ ለራሱና ለሌሎች ለመጠቀም ችግሩ የአካባቢን ስደደደም ከዚያ በላይ እየወጣ ት/ቤትና የገበሬ ማሰጠጥና አየሰረ ነው። ችግሩ የአስተሳሰብ ነው። ስለዚህ አስተሳሰቡንና እምነቱን መሰወጥ ዋናው ተግባር ሊሆን ይገባል። በአይነት ሰዓት የወረዳውም ሆነ የቀበሌ መስተዳደር ይላላት የአስተሳሰብና የተግባር ለውጥ ስምጥተኛ»..... ብለዋል።

አዎ! በአመራር ላይ ያሉ ሰዎች መሰወጥ በመከላከል ላይ የተመሰረተው የጤና ፖሊሲ ግቡን እንዲመታ ወላኝ ሚና አለው።

«ባለሙያውም ሆነ የቀበሌ መስተዳደር ለላላት የአስተሳሰብ ለውጥ ስምጥተኛ ።»

አቶ ናታቸው ወድነህ! የሁለት እጁ እንሴ ወረዳ አስተዳደሪ

5. ሳኒቲሽንና ሐይጅንን ለማስፋፋት የምንከተላቸው መርሆዎች

5.1. ግንዛቤን የማሳደግ ስራ መስራት

የዓይና ማዘ (ትራኮማ) በሽታ በአገራችን ዓይነ ስውርነትን ከሚያስከትሉ ምክንያቶች አንዱና ዋነኛው ነው። በአሁን ሲሰላ በዓመት እስከ 3 ሚሊዮን ያህል ሰዎች በትራኮማ ይጠቃሉ። ከዚህ ውስጥ አንድ ሦስተኛ የሚሆኑት በክልላችን የሚገኙ ናቸው። 30 በመቶ ያህሉ የዓይን ብርሃናቸውን የሚያጡትም በትራኮማ መዘዝ ነው። ይሁን እንጂ ትራኮማ የሰው ልጅ በቀላሉ ሊከላከለውና ታክሞ ሊድን የሚችል በሽታ ነው።

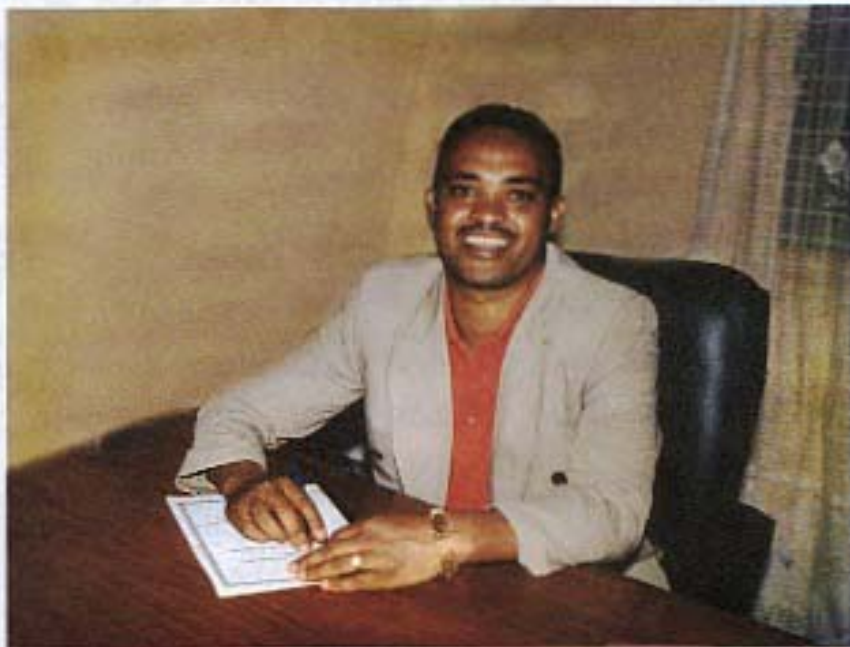
ለዚህ በሽታ መስፋፋት ዋነኛው ምክንያት የግልና የአካባቢ ንፅህና ጉድለት ሲሆን ለብዙዎቻችን ግን የትራኮማና የሳኒቲሽን ተዛማጅነት በግልፅ የሚታወቅ አይደለም። ስለሆነም አይን ሲታመም ወደ ዘመናዊ ወይም ባህል ህክምና ከመሔድ ወይም በራስ ከማከም ውጭ አስቀድሞ ለመከላከል የሚደረግ ተግባር ይህ ነው የሚባል አይደለም።

በሽታን የመከላከሉን ስራ በዋነኝነት የሚያንቀሳቅሰው ኃይል በወረዳና ከዚያ በታች ያለው ሙያተኛና አስፈጻሚው አካል ነው። እናም የእነዚህን አካላት ግንዛቤ ማሳደግና ግንባር ቀደም ተሰላፊ እንዲሆኑ ማድረግ አስፈላጊ በመሆኑ ከጥር 3 እስከ 5 1996 ዓ.ም የየወረዳው አመራር አባላትና ሙያተኞች፣ የትምህርት እና የሌሎች ሴክተር መ/ቤት ኃላፊዎችና ተወካዮች የተሳተፉበት የግንዛቤ ማሳደጊያና የዕቅድ ዝግጅት አውደ ጥናት በጤና ጥበቃ ቢሮና በካርተር ሴንተር ትብብር በባህር ዳር ተካሄዷል። ይህ አውደ ጥናት የተሳታፊዎችን ግንዛቤ ከማሳደጉም በላይ በቁርጠኝነት ለመንቀሳቀስ መነሻ ሆኗል። በወረዳና በቀበሌ ደረጃ በተመሳሳይ የተደረገው የግንዛቤ ማስጨበጫ መድረክም ለሥራው ከፍተኛ እገዛ አድርጎአል። የጤና ጽ/ቤቱ ኃላፊ አቶ አለማየሁ የኔው፤

.....«ከአውደ ጥናቱ በጎሳ በወረዳ ደረጃ

የሚሠሩ ተግባራትን ለማክናወን የተደረገው ድጋፍና ክትትልም ለተገኘው ከፍተኛ ውጤት እስተዋዕቅ አድርጓል። ሁሉም የሰብሰባው ተሳታፊዎች በጋራ ያወጡትን ዕቅድ ለመተግበር በከፍተኛ ተነሳሽነት ተንቀሳቅሰዋል ። ለዚህም ከፍተኛ ሚና የተጫወተው በየደረጃው የተደረገው የግንዛቤ ማስጨበጫና ዕቅድ ዝግጅት አውደ ጥናት ነው» ይላሉ።

አቶ አለማየሁ እንዳሉት ከየቀበሌው የአመራር አባላት፣ የሒይማኖት መሪዎች የአገር ሽማግሌዎች፣ ሌሎች፣ የትምህርትና የግብርና ባለሙያዎች የግንዛቤ ማሳደጊያ አውጪ ጥናትና ቀደም ሲል የተሻለ እንቅስቃሴ በታየባቸው ቀበሌዎች ጉብኝት በማድረግ የልምድ ልውውጥ ተደርጓል። ከዚህ የግንዛቤ ማሳደግ ሥራ በኋላ በሁሉም ቀበሌዎች ሀዘቡ መፀዳጃ ቤት ለማዘጋጀት በከፍተኛ ሁኔታ ተንቀሳቅሷል በማለት አቶ ናቃቸውና አቶ አለማየሁ ገልጸውልናል።

« ሁዕጊዜ ባኒቲሽንን ማስፈረት እንደሚቻል ስለባቸው ሰበር »

አቶ አለማየሁ የኔው፣ የሁለት እጁ እነሴ ወረዳ ጤና ጽ/ቤት ኃላፊ

5.2. ራዕይ ይዞ መንቀሳቀስ

ራዕይ ማለት ስለ ነገ የምናየው እይታ ማለት ነው። ስለ ግል ህይወታችን፣ ስለ ቤተሰባችን፣ ስለ አገራችን፣ ስለ አለማችን ወዘተ የሚታየን ነገር ካለ ራዕይ ይባላል። ራዕይ በጣም ሰፊ ሲሆን ያን ለመፈፀምና ለማየት ለቀን፣ ለወሩ እና ለዓመቱ የምንገድፈው እቅድ አላማ ወይም ግብ ይባላል «ወዴት እንደምትሂድ የማታውቅ መርከብ ነፋሱም አያገዛትም» እንደሚባለው ከየት ተነስቶ የት ለመድረስ እንደሚፈልገው

የማያውቅ ወይም ዓላማ ሳይኖረው በገጠመኝ ብቻ የሚጓዝ ሰው ልፋቱ ሁሉ ውሀ ቅዳ ውሀ መልስ ሊሆንበት ይችላል።

ለማንኛውም ተግባር ራዕይ ሰንቆ መነሳት ከውጤት ለመድረስ ያስችላል። «የገጠሩ ሀብረተሰብ የመፀዳጃ ቤት አዘጋጅቶ በአግባቡ እንዲጠቀም ማድረግ ይቻላል» የሚል ራዕይና ለዚህም መነሻ የሆነ የሙያ እምነት በውስጣችን አልመን ከተነሳን ለውጡን ማየት እንችላለን። ይህን ለውጥ ለማየት ያለን ተስፋ ማንኛውንም እንቅፋት ለመቋቋምና ተልዕኳችንን ለማሳካት ይረዳናል። የሁለት እጁ እንሴ ወረዳ የሥራ መሪዎችና ሙያተኞችም በአንድ ቋንቋ የገለፁልን ይህንኑ ነው። በመሆኑም «እርሾው ሲያምር ዳቦው ያምር» እንዲሉ አርሶ አደሩ መፀዳጃ ቤት አዘጋጅቶ እንዲጠቀም በማድረግ በኩል አጀማመሩና አያያዙ ያማረ ሥራ ተሰርቷል። ከተበረታበትና ዘለቁታውን ማስጠበቅ ከተቻለ የገጠር ልማት ህልሞቻችንን በቅርቡ እውን ማድረግ የማይቻልበት ምንም ምክንያት አይኖርም።

5.3. ቁርጠኝነት

ታዋቂው ባለታብት ሼክ መሐመድ ሁሴን አል -አሙዲን በአንድ ወቅት በሚድሮክ ዜና መጽሔት በሰጡት ቃለ ምልልስ «ምኞቴና ራዕዬ ሁልጊዜ ትልቅ ነው ዓላማ አድርጌ የተነሳሁትን ከግብ ሳላደርስ ዕረፍት አላገኝም እዚህ ደረጃ ለመድረስ የረዱኝ ባህሪያት በስራ መትጋት፣ ሰውን መውደድ፣ ለመወሰን መድፈር፣ ሠራተኞቼን ለውጤት መምራት፣ በስራ መፅናትና በፈጣሪ መተማመን ናቸው» ብለው ነበር። ይህ በአጭሩ የሚያስገነዝብን ፅናት ለውጤት እንደሚያበቃ ነው።

እርግጥ ነው አንድን ራዕይ ከግብ ለማድረስ ወይም ለውጡን ለማየት መንገዶች ሁሉ አልጋ ባልጋ አይሆኑም፤ ብዙ ውጣ ውረዶችና እንቅፋቶች ይኖራሉ። እንደዓላማችን ስፋትና ጥልቀት የሚያጋጥሙን መስናክሎችም ስለሚበዙ ትዕግስትን የሚፈታተኑ ይሆናሉ። ከግለሰቦች እስከ መንግስታት ድረስ የተሳካላቸው ሰዎች ታሪክ ቢፈተሽ እጅግ ውስብስብ የሆኑ ችግሮችን አልፈው ነው ስኬታማ የሆኑት። አንድ ምዕራባዊ ሊቅ «ጨለማን ሲረግሙ ከመኖር አንዲት ቁራጭ ሻማ መለኮስ» እንዳሉት ብልሆች ያለፈውን ነገር በማሰላሰልና የደረሰባቸውን እንግልትና ችግር ብቻ እያሰቡ በመቆጨት ጊዜ አያጠፉም፤ እንደምንም ብለው ዘዴ ይሹሉታል።

ህዝብን የሚጠቅም ለውጥ ለማምጣት በግልም ሆነ በጋራ የሚያስፈልገውን መስዋዕትነት መክፈልና በቁርጠኝነት መነሣትን ይጠይቃል። ቁርጠኝነት ስንል አለመኖራትን፣ ተስፋ አለመቁረጥን፣ መጨከንን፣ ሁኔታዎች ሲያስገድዱም የበለጠ መስዋዕትነት መክፈልን

ያጠቃልላል። ለልማትና ዕድገት የሚበጅ ለውጥ ማምጣት ቢያንስ የህሊና ዕርካታ ይሰጣል። የህሊና ዕርካታ ደግሞ ከቁሳዊ እርካታ የበለጠ ነው። እርግጥ ነው ከመቼውም ጊዜ የበለጠ የሚፈታተኑ ነገሮች ሊኖሩ ይችላሉ። ነገር ግን እውነት ትመነምን ይሆናል እንጂ ጨርሳ አትበጠስም፤ ሐቀኝነትም አሸናፊነት ነው። በአሁኑ ወቅት በወረዳዎች የሚካሄደው የለውጥ ንቅናቄ እጅግ ከፍተኛ ቁርጠኝነት ይጠይቃል። የሁለት እጁ እነሴ ወረዳ የስራ መሪዎችና ሙያተኞችም በተለይ በገጠሩ አካባቢ መጻፍጃ ቤት ለማስፋፋት በቁርጠኝነት ተንቀሳቅሰዋል። አሁን እያሳዩ ያሉትን ቁርጠኝነት አጠናክረው ከቀጠሉ በገጠር ልማት ፖሊሲና ስትራቴጂ አፈፃፀም ግንባር ቀደምና አርአያ ሊሆኑ ይችላሉ።

5.4. የጋራ አስተሳሰብ መፍጠር

አንድን ስራ ለማስፈፀም አቅም ያስፈልጋል። የሰው ኃይል የሚፈለገውን ለውጥ ለማምጣት ዋናው የማስፈፀሚያ አቅም ነው። በመሆኑም አንድን ሥራ ከግብ ለማድረስ የሰዎች የጋራ አስተሳሰብ ሊኖር ይገባል። የሐይድንና የሳኒቴሽን ስራ ለማስፋፋት በመጠንም ሆነ በሙያ አይነት የሰው ኃይል ያስፈልጋል። ሁሉም ዓይነት ሙያተኛ ውጤታማ የመከላከል ስራ በመስራት የህብረተሰቡን የጤና ችግር መቀነስ ይቻላል የሚል የጋራ አስተሳሰብና እምነት ሊኖረው ይገባል። To change others, we may have to change ourselves first! «ሌሎችን ለመለወጥ አስቀድመን ራሳችንን እንለውጥ» የሚለውን ሐሳብ ማስረፅና ደጋግመን ማሰብ አለብን። ሳኒቴሽንና ሐይድን በአርሶ አደሩ እንዲለመድ የባህል ለውጥ ማድረግ እንደሚቻል ማመን እንዲሁም ይህን ስራ በብቃት በመስራት ትራኩማንና ከዚህ ጋር ተያያዥነት ያላቸውን በሽታዎችን መከላከል እንደሚቻል አንድ የጋራ ራዕይ፣ አስተሳሰብና እምነት ማዳበር ያስፈልጋል። ራሳችን ሳናምን ሌላውን ለማሳመን ብንሞክር የይስሙላ ይሆንብናል። ሰው ከጀሮው ይልቅ አይኑን ያምናል። እኛ የማናደርገውን አድርግ ብንለው አይዋጥለትም። ለምሳሌ የጤና ሙያተኛው ራሱ መፀዳጃ ቤት ሳይኖረው ሌላውን አዘጋጅተህ ተጠቀም ቢለው ብዙም ተቀባይነት አይኖረውም። ስለዚህ ለሌሎች አርአያ መሆን ያስፈልጋል። ራሳችን ነገሩን ከልባችን አምነን ሌሎችንም በማግባባት፣ በማሳመንና ትክክለኛ አቅጣጫን በማመልከት እንዲሁም አወንታዊ ተፅዕኖን በመጠቀም የጋራ አስተሳሰብ ክፈጠርን የምንፈልገውን ተግባር በአግባቡ ለመፈፀም እንችላለን። «ድር ቢያብር አንበሳ ያስር» እንዲሉ ለማንኛውም ነገር ተባብሮና ተመካክሮ መስራት ከውጤት ያደርሳል።

በሁለት እጁ እነሴ የጤና ባለሙያዎች በጽ/ቤት ሥራና ታሞ የመጣውን በሽተኛ በማከም ብቻ አልተወሰኑም። ከጤና መከራን እስከ ድጋፍ ሰጪ ሠራተኛ በሽታን ከምንጨጨ ለማድረቅ ወደ ህብረተሰቡ በመውረድ በሽታን የመከላከል ሥራ በመሥራት ላይ ናቸው።

የሞጣ ጤና ጣቢያ ኃላፊ አቶ ደረጃ ንጉሴም በበኩላቸው፤

...«እስከሁኑን በመከላከል ላይ የተመሰረተ ንድፈ ሐሳብ በተግባር ተርጉመን ስናውቅም ነበር። ስሁን በዚህ ወረዳ የተጀመረው ጅምር ስበረታትቶናል። ሁሉም ሠራተኛ ገጠር ወጥቶ ስመሰረት ጉጉት ስለው ሁላችንም የራሳችን ቀበሌ ስለን፤ የተቀናጀ ሥራ ነው የሚሰራው ስዚህም የጋራው ሚና ክፍተኛ ነው ምክንያቱም መሪው ካመነ ሰራተኛው ያምናል»... ብለዋል።

በወረዳው የጤና እና የገጠር ልማት ፖሊሲዎችና ስልቶች እየተተገበሩ እንደሆነ መረዳት ይቻላል። እያንዳንዱ ሙያተኛ የራሱ ቀበሌ ተመድቦለት ነዋሪዎችን በማስተማር፣ በማሳመንና በማስተባበር ጥሩ ውጤት አስመዝግቧል። ህክምና የሚያደርግ ሙያተኛ በገጠር ቀበሌ ቤት ለቤት በመሄድ ሲያስተምር ከህዝቡ ከበሬታንና ታማኝነትን ያተርፋል። ህብረተሰቡም የሚሰጠውን ተግባር ለመፈፀም ይነሳሳል። እናም አርሶ አደሩ ጉልበቱንና የአካባቢውን ቁሳቁስ ተጠቅሞ የተባለውን ይፈፅማል። ቀስ በቀስም ጠቀሜታውን እየተገነዘበ ለውጡን ይለምዳል፤ ምስጋናም ያቀርባል። የሞጣ ጤና ጣቢያ ባልደረባ የሆኑት የጤና መኮንን ታደሰ አለማየሁም፤

.....«የመከላከል ተግባራዊ ሥራ በጣም ስለደሳች ነው የኛ የአመላካክት ችግር ነው እንጂ ህብረተሰቡ ካስተማርነው የተባለውን ይፈፅማል፤ ህብረተሰቡን ከመሰወጥ የበለጠ የሚያስደስት ሥራ የለም፤ እዚህ ወረዳ በመከላከል ሥራ የጋራ እምነት አለ»... ነበር ያሉን።

የጋራ አስተሳሰብ በመፍጠር በህብረት ለተግባር በመነሳት ለውጡን ያፋጥናል። ለውጥ ደግሞ እድገትን ያመጣል።

5.5. አርቆ ማሰብ፤ ተግባር ላይ ማተኮርና በቀጣይነት መንቀሳቀስ

አንድን ስራ ለመሥራት ካሉን ተጨባጭ ሁኔታዎች መነሳት ይኖርብናል። በየደረጃው ያለን ግብዓት ማለትም የሰው ኃይል፣ ቁሳቁስና የገንዘብ አቅም አነስተኛ ነው። የአሠራር ሁኔታዎችም ምቹና የተሻሻሉ አይደሉም። የህዝቡ የኢኮኖሚ አቅም እጅግ ውስን ከመሆኑም በላይ አብዛኛው ህብረተሰብ ያልተማረ ነው። ዕቅድ ስናቅድ እነዚህን ሁሉ ግምት ውስጥ ማስገባት ይኖርብናል።

ስለዚህ ከየት እና እንዴት እንጀምር በሚለው ቁልፍ ሐሳብ ላይ ውይይት ማድረግ ያስፈልጋል። በስፋትና በጥልቀት ማሰብ፣ በትንሹ መነሳት ነገር ግን አሁኑኑ መጀመር

(Think big! start small and act now!) የሚለውን መርህ በመያዝ የአሠራር ሂደቶችን በማሻሻል ስራን ለማሸነፍ ቆርጦ መነሳት ያስፈልጋል። በዚህም መሠረት መጀመሪያ የአርሶ አደሩ መሪዎችና የለውጥ አራማጆች ሞዴል መጻፍ በት ሠርተው ያሳዩ፤ ከዚያም ሁሉም አባወራ ለራሱና ለሌላው የሚሆን መጻፍ በት አዘጋጅቶ መጠቀም ይጀምራል። ይህንም በቀጣይነት እንዲተገብረው ለሌላው ለራሱ ተከታታይ ትምህርት ይሰጥ፤ በሂደትም የግልና የአካባቢ ንፅህናን መጠበቅ ይለመድ፤ የፊት መታጠብ ባህል ይዳብር፤ የአመጋገብ ስርዓት ይቀየር፤ በዘመናዊ ህክምና የመጠቀም ፍላጎትና ፈቃደኝነት ይደግ፤ የሌላው ምጣኔ ተጠቃሚነት ይጨምራል፤ ትራክቲን፤ ኤድስን፤ ወባን እና መሠል በሽታዎችን ለመከላከል የሚደረግ የተግባር እንቅስቃሴ ይቀጥል ወዘተ ከዚያም ዘላቂነቱ ይጠበቅ። «ሁለት እግር አለኝ ተብሎ በሁለት ዛፍ ላይ አይወጣም» እንደሚባለው እነዚህ ሥራዎችም ደረጃ በደረጃ የሚሰሩና እያደጉ የሚሄዱ እንጂ በአንድ ወቅት በዘመቻ የሚሰሩ ወይንም ድጋፍና እርዳታ ሲገኝ ብቻ የሚጣጣፉና ሲቆም የሚረሱ መሆን የለባቸውም። የተገኘውን ድጋፍ በአግባቡና በወቅቱ መጠቀምና እንዲሁም የተጀመረውን ሥራ ቀጣይነት ማረጋገጥ ያስፈልጋል። ከአንዱ ስራ የተገኘውን ልምድና ተሞክሮ ለሌላው በመጠቀም፤ ከአንድ አካባቢ ያለውን እውቀትና ክህሎት ወደ ሌላ አካባቢ በማባዛት ወደታለመው የጤንነት ዕድገት መድረስ ይቻላል። በሁለት እጅ እነሆ ወረዳ የመጻፍ በትን ለማስፋፈት መጀመሪያ ምሳሌ የሆኑ የለውጥ አራማጆችና የአርሶ አደሩ መሪዎች ናቸው። በሳኒቴሽን የተጀመረውን ተግባር በሌሎችም ሥራዎች ለመተግበርም ጀምሮች ታይተዋል። ስለሆነም የገጠር ልማትና የኢኮኖሚ ዕድገትን አልሞና ተመኝቶ ጊዜ ሳያባክኑ እንዲህ ዓይነት ተግባራዊ እንቅስቃሴ መጀመር ለውጤት ያደርሳል።

5.6. የማህበረሰቡን አወቃቀር ማጤን

የማህበራዊ ሳይንስ ባለሙያዎችን ጥናት መሠረት በማድረግና ከዚህ በፊት ከነበሩ ተሞክሮዎች በመነሳት ህብረተሰቡ እንዴት እንደሚዋቀር ማጤን ለጥሩ እንቅስቃሴ ይጠቅማል።

የአዳዲስ ሐሳቦች ስርፀት ንድፈ ሀሳብ (Diffusion of innovation theory) እንደሚያሳየው በለውጥ ወይም በአዲስ ነገር ስርፀት ሂደት ህብረተሰቡ በተለያዩ ክፍሎች እንደሚመደብ ያሳያል። በዚህ ንድፈ ሐሳብ (Theory) መሠረት ህብረተሰቡ በአምስት ክፍሎች ይመደባል።

የመጀመሪያው ክፍል አዲስ ሐሳብ ሲቀርብለት ቶሎ ተቀብሎ በተግባር ላይ የሚያውል ሲሆን በእንግሊዘኛው (Innovators)- የሚባል ነው። ይህ ክፍል አዲስ ሀሳብ ሲቀርብለት ለምሳሌ መጻጻጃ ቤት አዘጋጅ ሲባል ለመስራት አያመነታም፣ ጥያቄም አያበዛም፣ ስርቶ በማሳየት ቀዳሚ ለመሆን ይጥራል። ሆኖም ብዙ ጊዜ በዘላቂነት ላይቀጥል ይችላል። በመጠን ደረጃ ከሁለት አስከ ሦስት ከመቶ ይሆናል። ጥቂት ቢሆኑም እነዚህን ለይቶ በማወቅ እንደምሳሌ መጠቀም ይቻላል።

ሁለተኛው የህብረተሰብ ክፍል ውጤቱንና ጠቀሜታውን ተረድቶ የሚፈፅም ሲሆን በእንግሊዘኛው “Early adapters” ይባላሉ። የነገሩን ጠቀሜታና የወደፊቱን ተስፋ አጉልተን ካስረዳነውና ካሳመነው ጥቅሙን ከጉዳቱ በማመዛዘን የሚከተል ነው። ይህ የህብረተሰብ ክፍል በሐብት፣ በትምህርት ደረጃም ሆነ በተሰማኝነት ከሌላው ላቅ ያለ ነው። እነሱን ለማግባባት የሙያተኛውን ብቃት ይጠይቃል። ስለሆነም ራሱን በሚገባ ማዘጋጀትና የማሳመን ጥበብን መጠቀም ይኖርበታል። ይህ ክፍል እስከ 13 በመቶ ይደርሳል። እነዚህን ሰዎች አሳምኖ በጎን ማለልፍ ለፈጣን ለውጥ ጉልህ ድርሻ አለው።

ሦስተኛው የህብረተሰብ ክፍል «ቆይ እስቲ ጠቀሜታው ወይም ውጤቱን አይተን» ባይ ሲሆን «Early majority» ይባላል። ይህን ክፍል ለማሳመን የተለያዩ ዘዴዎችን መጠቀም ያሻል። እሾህን በእሾህ እንደሚባለው የማህበራዊ ትስስርን ግምት ውስጥ በማስገባት ቀደም ባሉት ሁለቱ የህብረተሰብ ክፍሎች መጠቀም ያስፈልጋል። በተጨማሪም ሌሎች በአካባቢው ተሰማኝነትና ከበሬታ ያላቸውን ሰዎች ማሳተፍ፣ ባህላዊ የመግባቢያ ዘዴዎችን ለምሳሌ ስነ-ቃሎችንና ድራማን እንዲሁም የመገናኛ ብዙሀንን መጠቀም ይኖርብናል። ከመቶ 34 እጅ የሚሆን ስለሆነ ይህን ክፍል ለመለወጥ ከፍተኛ ርብርብ ማድረግ ያስፈልጋል። ይህ ህብረተሰብ በዝምታ ከፀና የተጀመረውን የጤና ኤክስቴንሽን ስራ ይጎዳና ተስፋ ያስቆርጣል። ስለዚህ የውሳኔ ሰጪና አስፈጻሚ አካላትና የሙያተኞች ክትትል በጣም ወሳኝ ነው።

አራተኛው የህብረተሰብ ክፍል ራሱን ዝቅ አድርጎ ወይም አላዋቂ አድርጎ የሚቆጥር ሲሆን በአብዛኛው ቸልተኛ የሆነ በኑሮና በተሰማኝነት ደረጃም ከሌላው ዝቅ ያለ እንደሆነ ይገመታል። ይህ ህብረተሰብ ክፍል 34 ከመቶ የሚሆን ሲሆን በአብዛኛው ሌሎችን የሚከተል (Late majority) ይባላል። ለውጥ የሚቀበለውም ጥቅሙና ጉዳቱን በማመዛዘን ሳይሆን በአብዛኛው በይሉኝታ ነው። ይህ የህብረተሰብ ክፍል መሐል ሰፋሪ ወይም ለውጡ ብዙም የማያጓጓው ስለሆነ ወደ ጤና ልማት እንዲያዘነብል ድጋፍ ማድረግ፣ ማበረታታት መገፋፋትና ቀጣይ ክትትል ማድረግ ይጠይቃል።

የመጨረሻው ወይም አምስተኛው የህብረተሰብ ክፍል «አሻፈረኝ» ባዩ በእንግሊዘኛው (Laggards) የሚባለው ነው። ምንም ቢባል የማይቀበል፤ በራሱ ሐሳብ ብቻ የሚጓዝ ተጠራጣሪ፤ የሚያመነታ እንዲያው በአጠቃላይ ተቃራኒ ሐሳብ የሚያራምድ ክፍል ነው። ቁጥሩም ከመቶ 16 እስከ 17 ይደርሳል። አሉባልታና የተሳሳተ ግንዛቤ (Rumors and misconceptions) በህብረተሰቡ በመዝራት ብዙ ሰው የማሳመንና ወደጎላ የመመለስ ኃይል አለው። ይህ ቡድን ለውጡን ለመቀልበስ ጥረት የሚያደርግ የህብረተሰብ ክፍል ስለሆነ ተስፋ ቆርጦ መተው አያስፈልግም። ቀደም ሲል የለውጥ ተጠቃሚ የሆኑ የህብረተሰብ ክፍሎችንና ብቃት ያላቸው ግለሰቦችን በማሳተፍና የተለያዩ የማግባባትና የማሳመን (Persuasion) ዘዴዎችን ተግባር ላይ በማዋል ለውጡ እንዳይደናቀፍ ማድረግ ያስፈልጋል። ሁሉም የህብረተሰብ ክፍል የየራሱ መሪ ስላለው «የአገሩን ሰርዶ በአገሩ በሬ» እንደሚባለው የዚህ ክፍል መሪ የሆኑትን ማወቅና በመወያየት ማግባባት የተሻለ አማራጭ ነው። ጥቂት ናቸው ብሎ መተው ግን ተገቢ አይሆንም። ይህ የለውጥ ሂደት በባለሙያዎችም የሚታይ በመሆኑ ግንባር ቀደም የሆኑ የጤና ባለሙያዎችን በቅድሚያ ለተግባር ማሰለፍና መደገፍ ይገባል።

በማህበራዊ ሳይንስ ባለሙያዎች በተደጋጋሚ ተሞክሮ እውነትነቱ የተረጋገጠውን ይህን ንድፈ ሀሳብ ወደ ተግባር በመተርጎም በትራኮማ መከላከልና ቁጥጥር ያለውን ምቹ ሁኔታና ድጋፍ እንዲሁም እንቅፋቶችን ከግምት ውስጥ በማስገባትና በዚህ ዙሪያ በመስራት በአጭር ጊዜ ከፍተኛ ለውጥ ማስመዘገብ ይቻላል። በሁለት እጁ እነሴ ወረዳ የታየው ጅምር የዚህ አመልካች ነው። በመጀመሪያ የግንዛቤ ማሳደጊያ ሥራ ተሰራ፤ ከዚያም የለውጥ አራማጆችን መልምለው በማሰልጠን ራሳቸው እንዲሰሩ ከተደረገ በጎላ ሀሳቡና ተግባሩ ወደ ሌሎች እንዲሰርፅ በማድረግ ብዙሀኑ ተጠቃሚ የሚሆንበት ዘዴ ተመቻቸ፤ ከዚያም በቀሩት ጥቂቶች የሐይጅን ደንብ መሰረት ህጋዊ እርምጃ በመወሰድ ለውጡ በፍጥነት እንዲመጣ አድርገዋል።

5.7. አደረጃጀትን ማጠናከርና መጠቀም

አንድን ስራ በአግባቡ ለማከናወን የተስተካከለ አደረጃጀት እንዲኖር ማድረግና በዚህም በአግባቡ መጠቀም ያስፈልጋል። ከዚህ በፊት የነበረው የተቋማት አደረጃጀት በከተሞች ላይ ያተኮረ ነበር። ለምሳሌ የጤና ተቋማትን ብንወስድ በከተሞች አካባቢ ብቻ የሚገኙ በመሆናቸው አርሶ አደሩ የህክምና አገልግሎት ለማግኘት ለሰዓታት መጓዝ ይጠበቅበታል። ጠና ካለም ዘመድ አዝማዱ ጋር በመሆን የታመመ ወገኑን በወሳኝላ

ተሸክሞ ወጣ ገባውን ጎዳና መውጣት መውረድ ይኖርበታል። አንድ በዓይን ሽፋሽፍት መቀልበስ ህመም የታመመች በገጠር ምትኖር የ32 ዓመት ወ/ሮ :

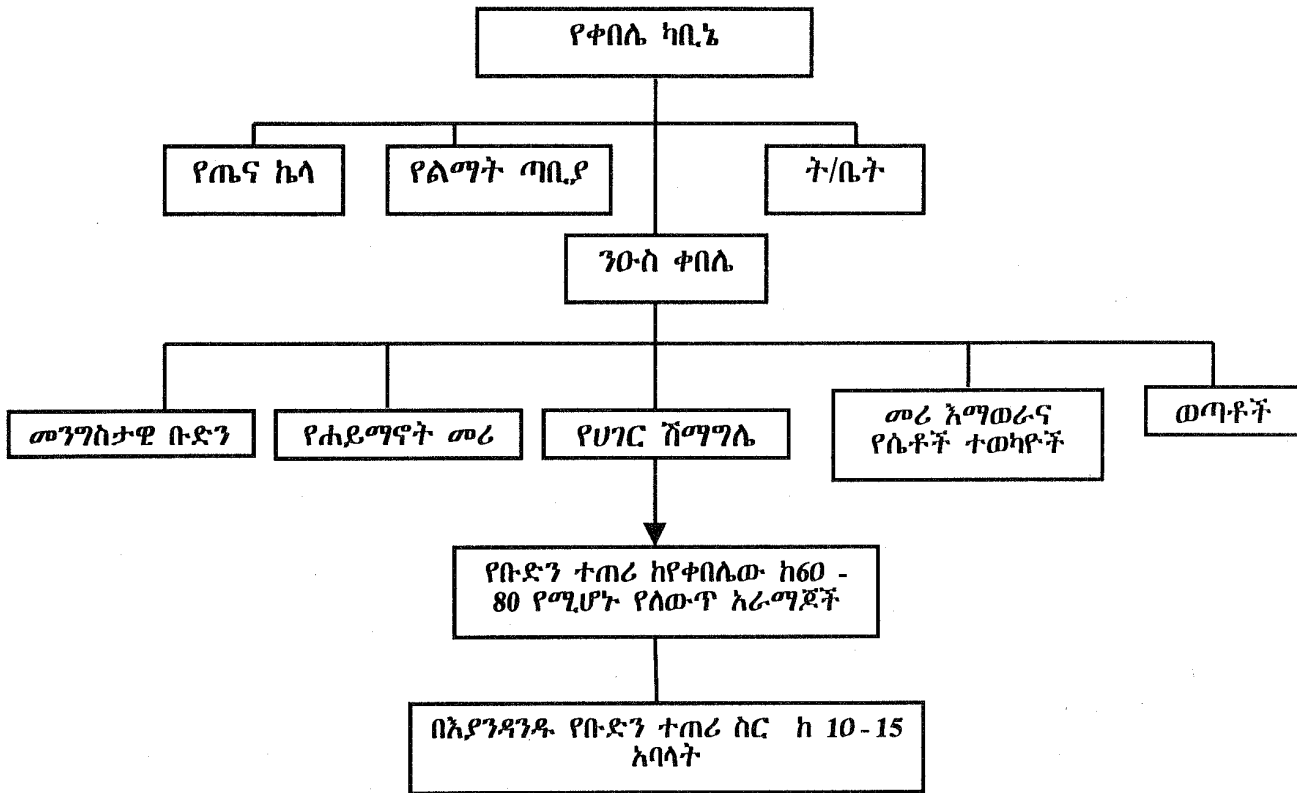
.....«ጣህር ዳር ሂድ ስመታከም

ገንዘብም ዘመድም የሰኝም ገንዘብና ዘመድ ያሳቸው ጽገራሽን ተሰርቶሳቸው የዳኑ ሰዎች አሉ። እኔ አቅም የሰኝም ስለዚህ ዓይኔን ሲወጋኝ በወረንጦ አየተሰቀምኩ ስጊዜው ሻል ይሰኛል። ደግሞ ሌላ ጊዜ ያመኛል»..... ብላለች።

የተጠቃሚዎች ተመልካች የሆነውን የገጠሩን የህብረተሰብ ክፍል ተጠቃሚ ለማድረግ ካርተር ሴንተር በሚያደርገው ድጋፍ የዓይን ህክምና አገልግሎት በፕሮጀክቱ በታቀፉ ወረዳዎች ማግኘት ተችሏል።

በአሁኑ ጊዜ መንግስት የሚከተለውን ያልተማከለ አደረጃጀትና የአጋሮችን ድጋፍ በመጠቀም ትራኮማንና ሌሎች ተላላፊ በሽታዎችን የመከላከልና የመቆጣጠር ስራ በሚያበረታታ ሂደት ላይ ይገኛል። ለታመሙት ከሚደረገው የህክምና አገልግሎት በተጨማሪ በመከላከል ላይ የሚሠራው ተግባር እሰይ የሚያሰኝ ነው።

የመከላከሉን ሥራ ለመተግበር ምን ዓይነት አደረጃጀት አለ የሚለውን ስንመለከት፤ መንግስት ወረዳዎችና ቀበሌዎች ራሳቸውን እንዲያስተዳድሩ አቅም የፈቀደውን እገዛና ድጋፍ እያደረገ ነው። በተለይም ቀበሌዎችን በሰው ኃይልና በአቅም ለማጠናከር ከፍተኛ ትኩረት ተሰጥቷል። እያንዳንዱ ቀበሌ፣ ት/ቤት፣ የጤና ኬላ፣ የልማት ጣቢያና የገበሬዎች ማሰልጠኛ ማዕከል ይኖሩታል። በስሩም ንዑስ ቀበሌዎች እንዲሁም በንዑስ ቀበሌዎች ሥር መንግስታዊ ቡድኖች አሉ፤ እያንዳንዱ አባወራም በመንግስታዊ ቡድን የታቀፈ ነው። በየቀበሌው ካሉት ኮሚቴዎች አንዱ የጤና ኮሚቴ ነው። ኮሚቴው የጤና ስራ በማስፋፋት የመሪነት ሚና ይጫወታል። በተጨማሪም ቀደም ሲል በተገለጸው የህብረተሰብ የለውጥ ሂደት ቀዳሚ የሆኑ ሰዎችን ከሁሉም የህብረተሰብ ክፍል ማለትም ከወጣቶች፣ ከእማዎራዎች፣ ከሐይማኖት መሪዎች፣ ከአገር ሽማግሌዎች የመንግስታዊ ቡድን መሪዎችን በማደራጀት ራሳቸውን ለውጠው ሌሎች ከ 10 - 15 የሚሆኑ ጎረቤቶቻቸውንና ዘመዶቻቸውን እንዲለውጡ በማድረግና ለእነዚህ የለውጥ አራማጆች የንድፈ ሐሳብና የተግባር ስልጠና በመስጠት ክትትልን ማጠናከር የተሻለ ስልት ነው። የሁለት እጁ እነሌ ወረዳ የተጠቀሙት አደረጃጀትም ይሄው ነው።

ሥዕል 2. በሁለት እጅ እንሎ ወረዳ የሳኒቲሽን ስራ የቀበሌ አደረጃጀት

5.8. ስልጠናና ክህሎትን ማሳደግ (training and skill development)

በመግቢያችን ላይ እንደተጠቀሰው ሰው የራሱን ጤንነት በአግባቡ እንዳይጠብቅ ዋናው እንቅፋት የዕውቀት፣ የአስተሳሰብና የክህሎት ችግር ነው። ስለሆነም አንድን ሥራ በአግባቡ ለመተግበር ስልጠና ያስፈልጋል። ለምሳሌ ሰዎች መፀዳጃ ቤት ከመስራታቸው በፊት እንዴት መሥራት እንዳለባቸው፣ አዘጋጅተው ቢጠቀሙ የሚያገኙት ጥቅም ምን እንደሆነ፣ እንዴት መያዝና መጠቀም እንዳለባቸው ሊያውቁ ይገባል። ከየቀበሌው የለውጥ አራማጅ የሆኑትን ወይም ለውጥን ቶሎ የሚቀበሉ የህብረተሰብ አባላትን በመምረጥና በማሰልጠን ለታቀደው የሳኒቲሽንና የሐይድን ሥራ ተሳታፊና መሪ እንዲሆኑ ማድረግ ያስፈልጋል። ከዚያም እውቀቱና ክህሎቱ በእነሱ አማካኝነት ለሌሎችም ይደርሳል። በእንዲህ ዓይነቱ ስልጠና ሴቶችን ማሳተፍ የበለጠ ጠቃሚ ነው። ምክንያቱም በአብዛኛው ለችግሩ ተጋላጭ በመሆናቸውና እንዲሁም የራሳቸውን፣ የልጆቻቸውን፣ በአጠቃላይ የቤተሰባቸውንና የቤታቸውን ንፅህናና ፅዳት የመጠበቁ

ኃላፊነት በአብዛኛው በእነሱ ትክክላዊ ላይ በመሆኑ ነው። ስልጠናው ንድፈ ሐሳብና ተግባርን ያካተተ መሆን ይኖርበታል።

የሁለት እጁ እነሴ ወረዳ ተሞክሮም የሚያሳዩን ከየቀበሌው ከ 60 - 80 ለሚደርሱ የለውጥ አራማጆችና ለመንደር የሳኒቲቭን ቡድን መሪዎች የተሰጠው የ3 ቀን የንድፈ ሐሳብና የተግባር ስልጠና ውጤት ከፍተኛ መሆኑን ነው። በተለይ ስልጣኞችን በቡድን በመከፋፈል ከቦታ መረጣ ጀምሮ የመፀዳጃ ቤቱን ጨርሶ እስከማጠናቀቅ የተደረገው የተግባር ልምምድና የልምድ ልውውጥ ከፍተኛ የሆነ አወንታዊ ተፅዕኖ እንደነበረው በወረዳው የጤና አጠባበቅ ባለመያው አቶ ደባስ እስክዚያ ገልፀዋል።

ሰዎች ከሰማነው 20 በመቶ ፣ ከአየነውና ከሰማነው 50 በመቶ ከሠራነው ደግሞ እስከ 90 በመቶ የማስታወስ አቅም እንዳለን የስነ - ልቦና ጠበብት ይናገራሉ። «ሐሰማሁ እረሳዋለሁ፣ ከአየሁ አስታውሳለሁ፣ ከሠራሁት አውቀዋለሁ» የሚለው የቻይናዎች አባባልም ይህን ያጠናክረዋል። ስለሆነም ጉልማሶችን በምናሰለጥንበት ጊዜ የተግባር ልምምድ በማድረግ ላይ ከፍተኛ ትኩረት መስጠት ይኖርብናል። ማየት ማመን ነውና የተሻለ አፈፃፀም ካላቸው ወይም ለውጥ ካላዩት ጋርም የልምድና ተሞክሮ ልውውጥ ማድረግ አስፈላጊ ነው። የሁለት እጁ እነሴ ወረዳ እንቅስቃሴ ውጤታማ መሆኑ ትኩረት በመሰጠት የሌሎች ወረዳዎች አመራር አባላትም በቦታው በመገኘት ልምድ ለመቅሰም እንደቻሉ ለመረዳት ተችሏል።

5.9. የሥራ አካባቢን ምቹ ማድረግ

የሰው ልጅ የሥራ አካባቢው ምቹ ከሆነለትና ሞራሉ ከተጠበቀለት የሚፈለገውን ተግባር ለማከናወን እምቅ ኃይል አለው። ለሚሠራው ሥራ ተመጣጣኝ ዕውቀትና ክህሎት ካካበተና እንዲሁም ሥራው በፍላጎቱ ላይ የተመሠረተ ከሆነ በአብዛኛው ውጤታማ ይሆናል። ይህንን ሁኔታ ለማመቻቸት የሥራ ኃላፊዎች ዋና ተዋናይ ናቸው።

ይሁንና ብዙ የሥራ ኃላፊዎች በቁጣና በቅጣት እንዲሁም በመመሪያ ሰብብ የሠራተኞችን ሞራል በመንካት የሥራ ፍላጎትን ይገድላሉ። በዚህም ምክንያት ሠራተኞች ዕውቀትና ጉልበታቸውን እንዲቆጥቡና በሥራ ላይ ጉዳት እንዲያደርሱ ያደርጋሉ። ሥራን ለመስራት ሞራል ያስፈልጋል። ብዙ ሠራተኞች ገንዘብ አግኝተው ከሚደሰቱት የበለጠ ለሰሩት ሥራ ተገቢ ምስጋና ሲቸራቸው ይረካሉ።

በ1996 ዓ.ም ሳኒቴሽንና ሐይቅን በገጠሩ ህብረተሰብ በማስፋፋት ከፍተኛ ውጤት ያስመዘገበውን የሁለት እጁ እነሴ ወረዳን ስንመለከት የትኩረት አቅጣጫችን በትራኮማ መከላከልና ሳኒቴሽን በተለይም በመፀዳጃ ቤት ሥራ ላይ ሆነ እንጅ በወረዳው ሁሉን አቀፍ የገጠር ልማት ፖሊሲና ስትራቴጅን በመተግበር በኩል የተሻለ አፈፃፀም መኖሩን በቦታው በተገኘንበት ወቅት ለመረዳት ችለናል። ይህም በሌሎች ወረዳ ሥራ አስፈፃሚዎች ጭምር ተመስክሯል።

አቶ ናቃቸው ውድነህ የሁለት እጁ እነሴ ወረዳ ዋና አስተዳዳሪ በዓመቱ በወረዳው ለታየው አበረታች እንቅስቃሴ የተጠቀማችሁት ስልት ምን ነበር ብለናቸው በሰጡን ምላሽ :

..... «ፓሲዲና ስትራቴጅ ስለ፣ የምንከተለው ያልተማክሶ ስደረጃጀት ነው፣ በጀት፣ ባለሙያና ህዝብ ስለ፣ ለህንጻ መሪ ደግሞ ስቅሙ ባለሙያና ህዝቡ ነው። ስለዚህ ከመሪ የሚጠበቀው ምቹ ሁኔታ መፍጠር ነው ምክንያቱም ብቻውን የትም መደረስ ስደቶልም ከሠራተኛው ጋር መናበብ፣ ግልፅነት መፍጠር የባለቤትነት መንፈስ ማዳበር፣ ማግኘትና ጤናማ የሥራ ፈክክር ስንዲኖር ማደረግ ያስፈልጋል» ..... ነበር ያሉት።

ሠራተኛውን ለማበረታታትና አቅሙን ለማሳደግም የትምህርት እድል እስከ ሁለተኛ ዲግሪ እየሰጡ መሆኑንም ገልፀውልናል። አክለውም፣

.....« በወረዳው የሠራተኛው

የአስተሳሰብና የተገባር ሰው ስለ የሚሠራና የሚይዘው ባለሙያ እንሰደባን። በመ/ቤቶችም እንዲሁ መታየት ሥራው ካልጣለው ማንም ስይገባውም፣ የሥራ ቅንጅት ስለ፣ ምቹ ሁኔታ ስለተፈጠረም ስብዛኛው ሰው የሥራ ጉጉት ስለው» ብለዋል።

በመጨረሻም « እኛ የሥራ መሪዎች እንጂ ባለስልጣናት ስይደባንም » በማለት አቶ ናቃቸው ቁልፍ መልዕክታቸውን አስተላልፈዋል። የጤና ጣቢያው ኃላፊ አቶ ደረጀ ንጉሴና የጤና መኮንን አቶ ታደሰ አለማየሁም እዚህ ወረዳ መስተዳደሩ ለሥራ ከፍተኛ ተነሳሽነት አለው በማለት ምስክርነታቸውን ሰጥተዋል። እርግጥ ነው አንድ መሪ እራሱን ከተከታዮች ለይቶ ማየት የለበትም “put your feet on the shoe of others” እንደተባለው እራሱን በተከታዮች ጫማ ውስጥ አድርጎ መመልከት ይጠበቅበታል። የሰውን ልብ ለማሸነፍ ነገሮችን እንደዚያ ሰው ማየት፣ ችግሮችን ማጤንና ስሜቱን መጋራት ያስፈልጋል። ጥሩ አለቃ የበታች ሰራተኛ ማለት ምን ማለት እንደነበረ ያስታውሳል በሌላ አነጋገር ውሳኔ ከመስጠቱ በፊት ነገሮችን በተከታዮች አመለካከት ያያል፤ ይገመግማል። አቶ አለማየሁና አቶ ደባስም በሁለት እጁ እነሴ ሰራተኛ በሥራ እንደሚለካ በማመልከት

መስተዳደሩ ለሥራ ያለውን ጉጉት አጠናክረዋል። የሥራ ቦታችን ብዙውን የህይወት ዘመናችንን የምናሳልፍበት ስፍራ ነው። ስለዚህ አቶ ናቃቸው እንዳሉት የሥራ አካባቢን ምቹ ማድረግ ይጠበቅብናል። በየደረጃ ያሉ «ባለስልጣናት» ይህን ልብ ሊሉትና ራሳቸውን ሊፈትሹ ይገባል። ልዩነትን አቻችሎ መግባባትን በመፍጠር አቅም በፈቀደ መጠን ሁሉም በየሙያ ዘርፉ ቢሰማራ አካባቢያችን ይለወጣል፤ ዕድገትም ይመጣል።

5.10. የጤና አጠባበቅ ህግና ደንብን መተግበር

ለውጥ የዕድገት መሠረት ቢሆንም በቀላሉ የሚመጣ ግን አይደለም። የተወሰነው የህብረተሰብ ክፍል አዲስ ነገርን ተቀብሎ ለመተግበር ፈጣን ሲሆን ሌላው ደግሞ የለመደውን ትቶ አዲስ ነገር መልመድ ያስቸግረዋል። አንድን ለውጥ ለማምጣት ማስተማር፣ ማግባባትና ማሳመን የመጀመሪያ እርምጃ ሲሆን እንደየአስፈላጊነቱ በጎ ተፅዕኖን ማድረግም ተገቢ ነው። በማስተማርና በማሳመን ለለውጡ ምላሽ ለማይሰጡት ለውጡ በእነሱ ምክንያት እንዳይቀለበስ በህግና ደንብ መሠረት አስፈላጊውን የማስተካከያ እርምጃ መውሰድ ይጠይቃል። የሐይጅንና የአካባቢ ደንብ ወጥቶ የፀደቀውም ለዚህ ነው። የፌደራል የህዝብ ጤና አጠባበቅ አዋጅ (አዋጅ ቁጥር 200/1992 ዓ.ም) እና የክልሉን የሐይጅንና የአካባቢ ጤና ደንብ (ደንብ ቁጥር16/1993 ዓ.ም) ማስታወስ ተገቢ ነው። ማንኛውም ሰው መብቱ እንዲጠበቅለት ግዴታውን መወጣት አለበት። የጋራ አካባቢንና የተፈጥሮ ሐብትን ብዙሐኑ ጠብቆ ጥቂቱ ቢበክል ተገቢ አይሆንም።

ስለዚህ በገጠሩ የመፀዳጃ ቤት ዝግጅትና አጠቃቀምን ለማስፋፋት የማስተማር፣ የማሳመንና የማበረታታት ሥራን አጠናክሮ ከመቀጠል ባሻገር በጎ ተፅዕኖ ማድረግም አስፈላጊ ነው። በሁለት እጁ እነሴ ወረዳ በአንድ ዓመት ከፍተኛ ውጤት ያስመዘገቡት የክልሉን የሀይጅንና የአካባቢ ደንብ መነሻ በማድረግ የራሳቸውን ደንብ በማዘጋጀትና በመተግበር ነው። ለምሳሌ ብዙሐኑ በተሰጠው ትምህርትና ምክር አዘጋጅቶ ሲጠቀም በተወሰነላቸው ጊዜ መፀዳጃ ቤት ለማዘጋጀት ፈቃደኛ ያልሆኑ ጥቂቶቹን ከማስተማርና ከማሳመን ባሻገር ከአምስት ብር እስከ አሥር ብር ቅጣት እንዲከፍሉ በማድረግ መጠነኛ ግፊት ተደርጓል።

5.11 የጊዜ ሰሌዳ መወሰን

በቀበሌዎች የሚከናወኑ የልማት ሥራዎች በርካታ ናቸው። የመፀዳጃ ቤት መሥራት ከብዙዎች አንዱ ነው። በመሆኑም ህዝቡ መፀዳጃ ቤት እንዲሰራ ቅስቀሳ ማድረግ፤

ማለልጠን፣ ማበረታታትና መገፋፋት ያስፈልጋል። መጻዕጃ ቤቱን ሠርቶ ከአጠናቀቀ በኋላ ደግሞ በአጠቃቀምና በንፅህና አያያዝ ላይ ግንዛቤ መፈጠር አለበት።

ስለዚህ ስልጠና ከተሰጠ በኋላ የሚባክን ጊዜ መኖር የለበትም። ለመጻዕጃ ቤት ሥራ አመቺ የሆነ ጊዜ ህብረተሰቡን በማማከር ማስወሰንና በተወሰነለት ጊዜም ዘመቻውን ማጣጣፍ ያስፈልጋል። በምርት ወቅት መጻዕጃ ቤት ሥራ ማለት ተገቢ አይሆንም እንዲሁም ዓመቱን ሙሉ መጻዕጃ ቤት ይሰራ እያሉ መነዝነዝም አሳልፎ ነው። እናም ዕቅድ ሲዘጋጅ ለአያንዳንዱ ተግባር የጊዜ ሰሌዳ ማስቀመጥና በዚህ የጊዜ ሰሌዳ መገዛት የሥራ መደራረብንና ከአቅድ ውጭ መሆንን ያስቀራል፤ ለክትትልና ቁጥጥርም ያመቻል። የሥራ ጊዜንና ወጭን ስለሚቆጥብም ሙያተኛውን ውጤታማ በሆነ መልኩ ለመጠቀም ያስችላል። የተሳካ ሥራ ያከናወኑ ወረዳዎች ልምድም ይሄው ነው። አቶ አለማየሁ የኔው የወረዳውን ተሞክሮ ሲገልፁ፣

..... «በሦሥተኛው ሩብ ዓመት መጀመሪያ

የገንዘብ ማሰደጊያ ሥራ ተሠራ፣ ከዚያም ሥልጠና ተሰጠ፣ ከሥልጠና በኋላ ሠልጣኞች በአጭር ጊዜ መጻዕጃ ቤት እንዲያዘጋጁ ደጋፊና ክትትል ተደረገ፣ ቀጥሎም ሴቶች ገረቤቶቻቸው የእነርሱን ስርዓት ተከትለው እንዲያዘጋጁ ደጋፊ ምክርና ትምህርት እየሰጡና እያሳዩ ሴቶችን እንዲያገዛቸው ተደረገ። በየአሥራ አምስት ቀናት ሰቀበሴው መስተዳድር ሪፖርት ይቀርባል። በቀበሴና በወረዳም ሥራው በየወሩ ይገመገማል ባለሙያውም መስክ በመውጣት ደጋፊና ክትትል አድርጎልኩ»..... ብለዋል።

5.12. ቅንጅት መፍጠርና ማጠናከር

የመንግስት ፖሊሲ አቅጣጫዎች ፈጣን ልማትና ዕድገት ለማምጣት የተቀየሱ ናቸው። በተለይ አርሶ አደሩ ጤንነቱ እስካልተጠበቀ ድረስ ሙሉ በሙሉ በምርት ተግባር ላይ ሊሠማራ አይችልም። አምርቶ የምግብ ዋስትና እስካልተረጋገጠ ደግሞ ጤንነቱ ተጠበቀ ማለት አይቻልም። ለማምረትም ሆነ ጤናውን ለመጠበቅ ዕውቀት፣ ክህሎትና የአስተሳሰብ ለውጥ ያስፈልገዋል። ስለዚህ የገጠር ልማት ስራዎች ተለያይተውና ተበታትነው የሚከናወኑ ሳይሆኑ ተቀናጅተውና ተሳስረው የሚተገበሩ ናቸው። በመሆኑም በገጠር ቀበሌዎች የመጀመሪያ ሳይክል ት/ቤት፣ የገበሬ ማሰልጠኛ፣ የጤና ኬላ በአንድ ላይ በመሰራት የገጠር ልማትን ለማፋጠን እንቅስቃሴ ተጣጡፏል።

በሐይጅንና ሳኒቴሽን ሥራ ለውጥ ለማምጣትም የአንድ ሌክተር ጥረትና የአጋሮች ድጋፍ ብቻ በቂ አይደለም። ጤና ለሁሉም ሁሉም ለጤና ነውና የሁሉንም ተሳትፎ

ይጠይቃል። የትምህርት ሴክተር ማለትም ተማሪዎችና መምህራን፤ የልማት ሠራተኞች፤ የኑሮ ዘዴ ባለሙያዎች፤ የህዝብ ተሳትፎና አደረጃጀት ጽ/ቤቶችና ማህበራት ወዘተ በመከላከል ላይ ያተኮረውን የጤና ሥራ ለመተግበር ወሳኝ ሚና አላቸው። ለዚህም ነው በክልልና በወረዳ ደረጃ ትራክማን በመከላከልና በመቆጣጠር ሥራ ላይ የተካሄዱት የግንዛቤ ማስጨበጫና የዕቅድ አውጪ ጥናቶች የተለያዩ ሴክተሮችን ያሳተፉት። የአውጪ ጥናት ተሳትፎ ብቻ ግን በቂ አይሆንም «ጋን በጠጠር ይደገፋል» እንደሚባለው ሁሉም የራሱን ድርሻ በተግባር ማሳየት ይጠበቅበታል። መምህራንና ተማሪዎች ሳኒቲሽንና ሐይጅንን በማስፋፋት ግንባር ቀደም ሚና ተጫውተዋል፤ የልማት ሰራተኞችም እንዲሁ የበኩላቸውን ድርሻ አበርክተዋል። ስለሆነም ለለውጥ የጋራ እምነት አስተሳሰብና ራዕይ ያለው የተቀናጀ አመራር በየእርከኑ ሊኖር ይገባል።

5.13 ክትትልና ግምገማን ማጠናከር

የሥራ ክትትልና ግምገማ እቅዳችን ምን ያክል እንደተሳካና ዓላማችን ምን ያህል ግቡን እንደመታ ለማወቅ ያስችለናል። በየቀበሌው ምን ያህል ሰው መጻጃ ቤት ሠርቷል? ምን ያህል-ስ በአግባቡ እየተጠቀመ ነው? በቀጣይነትስ ምን መስራት አለበት? የሚለውን ለመወሰን ክትትል አስፈላጊ ነው። ለክትትል ደግሞ መረጃን ማጠናከር ወሳኝ ነው። በሁለት እጁ እንሴ ወረዳ ያየነው ሌላው ጠንካራ ጎን የመረጃ አያያዝና ጥንቅር ነው። በአያንዳንዱ ቀበሌ የአባዋራ ቁጥር፤ የቤተሰብ ብዛት፤ የመጻጃ ቤት ሁኔታ ወዘተ በፋይል ተይዞ ተቀምጧል ። ይህም ለቀጣይ እርምጃ በጣም ይጠቅማል። በተለይ በጤና ኬላ የሚሰሩ ኤክስቴንሽን ሠራተኞችና ሌሎችም ሙያተኞች ቤት ለቤት በመዘዋወር ትምህርትና ምክር ለመስጠት የመረጃ አያያዝ በጣም አስፈላጊ ነው።

አጠቃላይ የሥራ ሂደታችንና ያስመዘገብነው ውጤትም በጊዜ ሰሌዳ በየደረጃው መገምገም ይኖርበታል። የነበሩንን ጠንካራ ጎኖች፤ እጥረቶች፤ ምቹ ሁኔታዎችና እንዲሁም እንቅፋቶችን ለመቅረፍ የተጠቀምንባቸውን ዘዴዎች መዳሰስና ለቀጣይ ሥራችን ካለን ልምድና ተሞክሮ በመነሳት የነበሩንን ጠንካራ ጎኖችን በማጎልበትና እጥረቶችን በመቅረፍ ማቀድ ያስፈልጋል። በ1995 ዓ.ም በተወሰኑ ቀበሌዎች የተሰሩትን መጻጃ ቤቶች ሁኔታ ቤት ለቤት በመዞር አይተናል፤ ከዚያም የቀሰምነውን ትምህርት ለሌሎች ተጠቅመናል ሲሉ አቶ አለማየሁም የክትትልና ግምገማን አስፈላጊነት ገልጸዋል።

5.14 ብቁና ንቁ የሕብረተሰብ ተሳትፎ መፍጠር

ከታች “የመፀዳጃ ቤት ሽፋን” በሚለው ርዕስ ሥር እንደምንመለከተው በሁለት እጁ እነሴ ወረዳ በ47 ቀበሌዎች ወደ 26,400 የቤተሰብ መፀዳጃ ቤቶች በአንድ ዓመት ውስጥ ተሰርተው ጥቅም ላይ መዋሉን ስናጤን የቱን ያህል ንቁ የሕብረተሰብ ተሳትፎ እንደሚጠይቅ ለመገመት አያዳግትም።

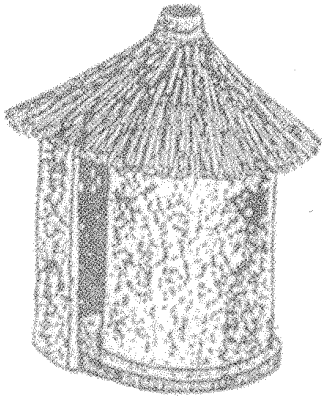
ከወረዳ አስተዳዳሪውና ጤና ጽ/ቤት ኃላፊው ለመረዳት እንደተቻለው የመጻጃ ቤቶቹ ግንባታ በገንዘብ ሲተመን ብር 1.8 ሚሊዮን የሚገመት ሲሆን፤ በአንጻሩ ለዚህ አገልግሎት የዋሉትን ግብዓቶች ስንመለከት ደግሞ፤

- በካርተር ሴንተር ኢትዮጵያ ከየቀበሌው ለተውጣጡ የለውጥ አራማጆች፤ የአንደኛ ደረጃ ት/ቤት መምህራን፤ የጤና ባለሙያዎችና ለመሳሰሉት አጭር ሥልጠና ለመስጠት ብር 109,366.00 እንደዚሁም ለዚሁ አገልግሎት የሚውሉ ስላቦችን /Slabs/ ለማሠራት የተደጎመ ብር 40,000.00፤
- ለወረዳው ጤና ጥበቃና ሌሎች ተባባሪዎች ሥራ ማስፈጸሚያ ከተመደበው የመንግሥት መደበኛ በጀት ባሻገር በወረዳውም ሆነ በቀበሌ መስተዳድር አካላት በኩል የተገኘውን የአስተሳሰብና የተግባር ለውጥ መሠረት በማድረግ ባለሙያዎችን በሰፊው በማንቀሳቀስና በማሳተፍ፤ እንደዚሁም
- የሌሎች ሴክተሮች ሙያዊ ድጋፍ የታከለበት ሆኖ እንመለከታለን።

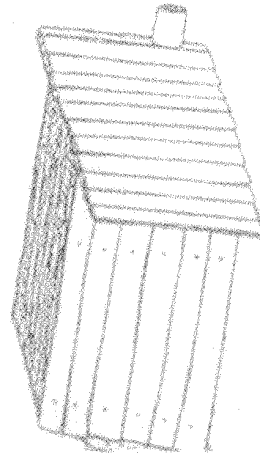
እንግዲህ በአጠቃላይ ከተገኘው ውጤት ስንጻገር ሲገመገም በወረዳው ሕዝብ የነቃ ተሳትፎ፤ በስነስተኛ ወጪና ቴክኒካዊ ደጋፊ ክፍተኛ ግምት ያለው ሥራ መሠራቱን እንገነዘባለን።

ማህበረሰቡ ስለሚኖርበት አካባቢ ጥልቅ ዕውቀት አለው። በአካባቢው ያሉትን ዕዕዎት፤ እንስሳት፤ የሀብት ምንጭ፤ የግንባታ ቁሳቁሶች፤ የሕክምና መገልገያ ዘዴዎች፤ የእያንዳንዱን ሕብረተሰብ ክፍል ዕውቀት፤ ተግባርና ድርጊት በጥልቀት ስለሚያውቅ ከዕቅድ ጀምሮ ተጠቃሚውን ሕዝብ በሰፊው ማሳተፍና መጠቀም አስፈላጊ ይሆናል።

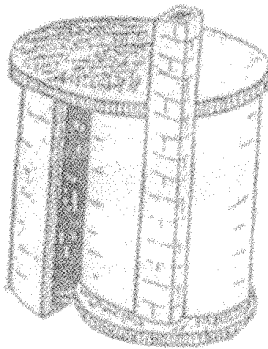
ከተሰደዩ ቋሳቋሶች ሲሰራ የሚችሉ የመጠዳጃ ቤቶች

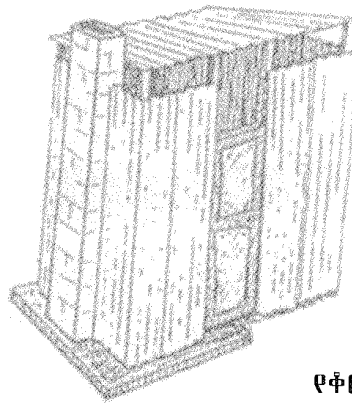
የሣር ጣሪያ፣ የእንጨትና የጭቃ ግድግዳና ከእንጨት የተሠራ የሽታ ማስወገጃ ቱቦ

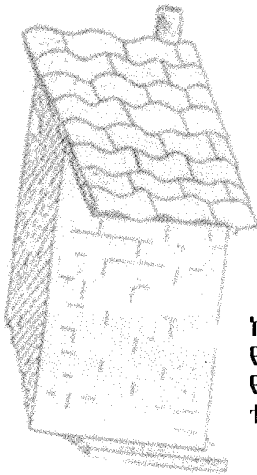
የጣውሳ ጣሪያና ግድግዳ፣ ከኅሳስቲክ የተሠራ የሽታ ማስወገጃ ቱቦ

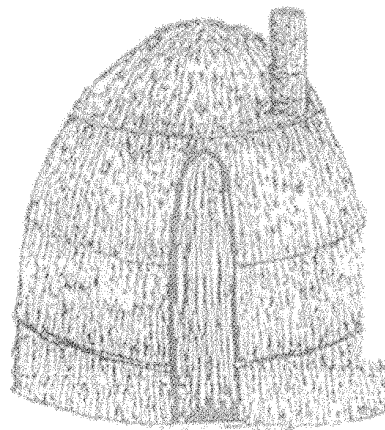
ከሲሚንት፣ ጠጠርና ሕሸዋ የተሠራ ጣሪያና ግድግዳና ከጠብ የተሠራ የሽታ ማስወገጃ ቱቦ

የቆርቆር ጣሪያና ግድግዳና ከጠብ የተሠራ የሽታ ማስወገጃ ቱቦ

ከጠብ የተሠራ ግድግዳ፣ የሕሸቤሶችስ ጣሪያና የኅሳስቲክ ሽታ ማስወገጃ ቱቦ

ከሰንበሌጥና ከእንጨት የተሠራ ጣሪያና በእንጨት የተሠራ ሽታ ማስወገጃ ቱቦ

6. የመጻጻፊ ቤት ሽፋን

በ1996 ዓ.ም በሁለት እጅ እነሌ ወረዳ በ47 ቀበሌዎች 26,385 መጻጻፊ ቤቶች ተሰርተዋል። በዚህም በወረዳው ከ57 ፐርሰንት በላይ የሚሆነው ህዝብ ተጠቃሚ ሆኗል። ከአንድ ዓመት ባነሰ ጊዜ ውስጥ ይህን ያህል መጻጻፊ ቤት በአንድ ወረዳ ውስጥ ሲሠራ ምናልባትም ይህ የመጀመሪያው ሳይሆን አይቀርም።

በሁለት እጅ እነሌ ወረዳ የመጻጻፊ ቤት ሽፋን በቀበሌ (ነሐሴ 1996 ዓ.ም)

ተ.ቁ	የቀበሌው ስም	የአባወራ ብዛት	የተሠራ መጻጻፊ ቤት	ሽፋን	ምርመራ
1	ሞጣ 01	1065	610	57.3	
2	ሞጣ 02	1169	800	68.4	
3	ሞጣ 03	1373	832	60.5	
4	ሞጣ 04	1041	810	77.8	
5	ቀራኒዮ ከተማ	344	341	99.1	
6	ሰዴ ከተማ	342	334	97.7	
7	ደብረ ማሪያም	1747	1700	97.3	
8	አየን ብርሃን	1050	877	83.5	
9	ቤዛ ብዙሃን	1081	889	82.2	
10	አብዮቱ ሰላም	1442	1334	92.5	
11	ሀብረ ሰላም	872	842	96.5	
12	ደብረ ጉበኤ	995	845	84.9	
13	ደብረሰላም	1206	983	81.5	
14	አዲስ ዘመን	1240	1030	83	
15	ህዝባ ሰላም	1467	1218	83	
16	ገዳማዊት	730	400	54.8	
17	ጥሩ ሰላም	1003	129	12.8	
18	ቁስቋም	521	188	36	
19	አፀደ ብርሃን	781	313	40	
20	መሸጌ	604	236	39	

ተ.ቁ	የቀበሌው ስም	የአባወራ ብዛት	የተሠራ መጻፍያ ቤት	ሽፋን	ምርመራ
21	ገዳም አቦ	966	242	25	
22	መቃ	895	131	14.6	
23	ጓትራን	420	283	67.4	
24	የጨቃ	518	367	70.8	
25	አንድነት ማሪያም	1212	594	49	
26	ቡሃ ግልጥም	1090	368	33.8	
27	ጓቅር ለሐገር	1116	465	41.7	
28	ደብረ ይባቤ	1054	202	19.16	
29	ደብረ ፀሐይ	1305	437	33.5	
30	ሒወቷ ሰላም	1016	797	78.4	
31	ሒወት ሰላም	1373	1278	93	
32	ሸጌ ቀራኒዮ	996	126	12.6	
33	ሰላም አበበ	973	305	31.3	
34	ጠጅ ባህር	1403	380	27.1	
35	ደብረ ገነት	1431	96	6.7	
36	ደብረ ብርሃን	690	163	23.6	
37	አቢብደብረ ቁስቋም	787	403	51.2	
38	ሠሩር	496	418	84.3	
39	ኅማድር	579	305	52.7	
40	ሸሜ	1190	880	73.9	
41	ኑረቀ ብረሐን	1136	835	73.5	
42	ዘላላም ደስታ	1148	883	76.9	
43	አገረ ሂይወት	497	462	93	
44	አገረ ብርሃን	941	509	54.1	
45	ቻክ	531	385	72.5	
46	ውብ ቀጫራት	999	230	23	
47	አጋም ዉሃ	904	130	14.4	
	ድምር	45,739	26,385	57.7	

7. የአገልግሎቱ ተጠቃሚ የሆኑ ሰዎች ስለ መጻፍ ሴት ምን ይላሉ?

መጻፍ ሴት ብቻ መሥራት በራሱ በቂ ሊሆን አይችልም። የተሰሩት በጥቅም ላይ መዋላቸውንና መለመዱን ማረጋገጥና ቀጣይነትን ለማስጠበቅ ደግሞ የተጠቃሚዎችን አስተያየት መጠየቅና አያያዛቸውን ማየት ተገቢ ነው።

«ሁላችንም በመጻፍ ሴት እየተጠቀምን ነው። አሁን እንደ ደሮው ሰገራ በየቦታው የለም። መላውንን ገፁ ነው። ፈታችንንም ሁልጊዜ እንታጠባለን።» የቀራጊያ ቀበሌ ሕፃናት

ተዘዋውረን እንደተመለከትነውም የተሠሩ መጻፍ ሴቶችን እየተጠቀሙባቸው መሆኑን ተገንገበናል። ስለ መጻፍ ሴት አስተያየት እንዲሰጡን አንዳንድ ሰዎችንም አነጋግረን ነበር። የደብረ ጉባኤ ቀበሌ ገ/ማህበር ሊቀመንበር አቶ ክቡር አንተነህ ሲገልጹ፤

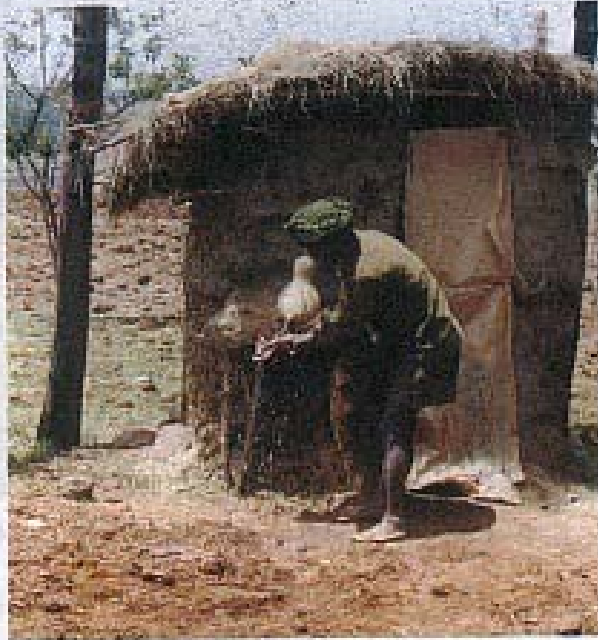
.....«በመጀመሪያ ጥቅሙን ስላልተረዳት ለመሥራት ትንሽ የዘገዩ ነበረ ስሁን ገን እስከላረ ተሞኝተን ነበር እያሉ ነው። በተለይ ሴቶች በጣም ተደስተዋል እዚህ ቀበሌ ስሁን ያልሰሩ በጣም ጥቂት ናቸው እነሱም ቢሆኑ ስሁን ሰርተው ይሆናል»..... ብለውናል።

ሰዬ ቀበሌ ያገኘናቸው አንድ አባት ደግሞ፤

.....«አዩት! መኖሪያ ቤቱን ስልሰሰንኩትም መጻፍ ሴቱን ገን ለስኛታሰቤ ሰምን ቢባል ራቁቱን ብቻዩን የምዘናናባት ገመና ከታጅ ናት».....ብለዋል።

እውነትም አላምረው ይዘዋታል። እርግጥ ነው በአግባቡ ሠርቶ በንፅህና መያዝ ለጤንነት ብቻ ሳይሆን ለምቹት፤ ለነጻነትና ለእይታም አጅግ በጣም አስፈላጊ ነው።

«ሰመጻዳጅ ሴት መጠቀም ነገነት፤ ምኞትና ክብር ጭምር ነው»

በቀራ-ኒዮ ቀበሌ ነዋሪ የሆኑ አንድ እናት ደግሞ፤

.....«ስዙንማ በእገራችን ያለሰቀቀን

መረቱን መርገጥ ቻልን፤ ማሸላና ገመንም ሳንጠየር እናርማለን፤ እዳሪ ስንወጣም ጢዛም ዝናብም አይነካንም»..... ብለዋል።

ሌላዋ እናት በበኩላቸው፤

.....«ስዙንማ ዓለም ነው እንጂ! ደር ኮሶ ሲሸረን እንከን ቀን

መውጣት እንላቀቅ ነበር» .....ብለውናል።

ይህ አገላለፅ መጻፍ ሴት ጥቅሙ ዘርፈው በዙ መሆኑን ያመለክታል። በአጠቃላይ በእገራችን በባህል ተፅእኖ ምክንያት ሴቶች የሚጸዳዱት በማለዳና ማታ ጊዜ ብቻ ነው። በደማቸው እንከን ቀን ለመጸዳዳት ይሳቀቃሉ። መጻፍ ሴት ካለ ግን ምንም ችግር የለም። ያነጋገርናቸው ሴቶችም «ዛሬማ ቀን ወጣልን» ነው ያሉት። ምንም እንከን ከዚህ በፊት ልምድ ባይኖራቸውም በሞጣ ከተማ በሚገኘው የቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን የሚገኙ የቆሎ ተማሪዎችና በገዳሙ የሚኖሩ መናኩሳትም መጻፍ ሴት ተጠቃሚ በመሆናቸው በጣም በመደሰት!

.....«ስሪ ምን ይነገራል? እንዲህው እንዲህበሌር

ያቆይልን እንጂ ዘንደርማ እካበቢያችን ዙሎ ንጹህ ሆናልናል»..... ብለውናል።

«እኛ ሴቶች ደር ኮቦ ቢሸረን እንኳን ዋን መውጣት እንሳቀቅ ነበር። ዛሬማ ዋን መጣልን!»

እንደነዚህ ያሉ ክፍሎችን (የሃይማኖት ማዕከላትን) በሳኒቲሽን አገልግሎት ማሳተፍ ለሰውጡ ቀጣይነት ከፍተኛ አስተዋጽኦ አለው።

በቤዛ ብዙሃን ቀበሌ ያገኘናቸውን አንድ አባት ደግሞ መጻፍጃ ቤት ለምን ይጠቅማል አባ? አልናቸው።

.....«እዩ ልጂ! ሲላው ቢቀር ሰው እርዳኑን ከሆነ ምን ጌጥ ስሰው?»

በማለት ነበር በአጭሩ የመጻፍጃ ቤት ጥቅም በሽታን ከመከላከል ያለፈ መሆኑን የገለጹልን። ስለዚህ የመጻፍጃ ቤት ጥቅም ዝንብን ከመቀነስ ያለፈ ነው። ትንሿ እንስሳ ድመት እንኳን ተደብቃ ተጸዳድታ እዳሪዋን ትቀብር የለ? እንደ ሰዎቹ አገላለጽ «በመጻፍጃ ቤት መጠቀም ነፃነት፣ ምቹትና ክብር ጭምር ነው»። ስለሆነም መጻፍጃ ቤት በርግጥ የህዝቡ ፍላጎት ነው። ሆኖም ግን ዕውቀቱንና አስተሳሰቡን መቀየር ወሳኝ ነው።

8. ትኩረት የሚገኙ ነጥቦች

1. ቀጣይነትን ማስጠበቅ፣ አንድን ሥራ ስንጀምር ስለ ቀጣይነት ማሰብ ይኖርብናል። በአገራችን ብዙ ዓይነት የልማት እንቅስቃሴዎች አንድ ሰሞን ሆይ ሆይ ተብለው ይጀመሩና ያን ያህል ሳይቆዩ ከስመው ይቀራሉ። ለዚህም ብዙ ምክኒያቶች የሚጠቀሱ ቢሆኑም የባለቤትነትና የክትትል እግባብ አለመኖር ዋናዎቹ ናቸው። በማስገደድ አንድን ሥራ ማሰራት ይቻል ይሆናል፤ ቀጣይነትን ማስጠበቅ ግን ቀላል አይሆንም። ስለዚህ ቀጣይነት ማስጠበቅ ላይ ከፍተኛ ሥራ ይጠበቃል።

2. የአካባቢን ዕውቀትና ክህሎት ማሳደግና መጠቀም፣ በማንኛውም የሥራ ሂደት አርሶ አደሩ የራሱ የሆነ ዕውቀትና ክህሎት አለው። ስለዚህ ባለው እውቀትና ክህሎት በመመስረት ሥልጠና መስጠትና ማጠናከር ያስፈልጋል።

3. የቦታ አመራረጥና አሠራር ላይ ጥንቃቄ ማድረግ፣ የመጻጻጽ ቤት አጠቃቀም እንዲለመድ ቦታው አመቺ ሊሆን ይገባል። ለምሳሌ በእርሻ ቦታ መሀል ወይም እሩቅ ቢሆን እንዲሁም በአቅራቢያው ማበሻ ከሌለ መጻጻጽ ቤት ቢኖርም በቀጣይ መጠቀሙ አጠያየቂ ነው። በአግባቡ ከልተሠራም ለምሳሌ የእግር መርገጫ ከሌለና ከጨቀዩ በባዶ እግር ለመቆም ስለሚከረስስ ወደ ደረቅ ቦታ ወይም ድንጋይ ፍለጋ መሄድ የማይቀር ነው። ስለሆነም ከቦታ አመራረጥ ጀምሮ አሠራርና አያያዝ ላይ ትኩረት ያሻል። መጻጻጽ ቤት አጠገብ ለማበሻ የሚሆን ለስላሳ ቅጠል ያላቸው ለምሳሌ ስሚዛ ወይም ሰንሰል ተክል መትከል፤ ሽታን ለመቀነስ የሚያስችል ከቀርከሃ ወይም ከባህርዛፍ ቅርፊት የተሰራ ቱቦ ማድረግ፤ ለእግር መርገጫ የሚሆን ድንጋይ ወይም እንጨት በሽንት ቤት ወለል ላይ ማስቀመጥና ተፋሰሱም ወደ ጉድጉዋዱ እንዲሆን ማድረግ ያስፈልጋል።

4. ሐይደን እንዲለመድ ማስተማር፣ ማሳመን ማስለመድ፣ ሀይዲን ማለት የግል ንፅህናን በተለይ እጅና ፊትን አዘውትሮ መታጠብና የቤት ንፅህና መጠበቅ ነው። በቤትና በት/ቤት የግልና የአካባቢ ንፅህና እንዲለመድ ጉብኝት በማድረግ፤ በተግባር ልምምድና በምክር ማገዝ አስፈላጊ ነው።

5. የተገኘውን ድጋፍ በወቅቱና በአግባቡ መጠቀም፣ አገራችን ድሃ ናት፤ በክልል በወረዳና በቀበሌዎች ያለው ግብዓትም እጅግ ውስን ነው። ሆኖም አንዳንድ ችግሮችን ለመቅረፍ ከእርዳታ ድርጅቶች የሚገኘውን ድጋፍ በመጠቀም በኩል በየደረጃው ከፍተኛ ችግር የሚታይ በመሆኑ የውሳኔ ሰጪ አካላት ትኩረት ሊሰጡት ይገባል። የርዳታ ገንዘብ በአግባቡ ሥራ ላይ እንዲውልና በወቅቱ እንዲወራረድ በሁሉም እርከኖች የተቻለውን ጥረት ማድረግ ያስፈልጋል።

9. መደምደሚያ

የሰዎች ባሕሪ ወይም ጠባይ በልማድ የሚከናወኑ ድርጊቶች መገሰጫ ነው። የሰዎች ጤንነትም በራሳቸው ድርጊት ይወሰናል። ገጂ ልማዶችንና አስተሳሰቦችን በመሰወጥ ጤንነትን ማረጋገጥ ይቻላል። በክልላችን ተጨባጭ ሁኔታ ሰውጡ በአጭር ጊዜ የሚመጣ አይሆንም። ሆኖም ተስፋ ሰንቆ በመጓዝ ውጤት ማየት እንደሚቻል ጅምሮች ታይተዋል። እነዚህን መልካም ጅምሮች አጠናክሮ በመቀጠል አሁን ያለውን ሁኔታ መቀየር ያስፈልጋል። የትራኮማ በሽታ መከላከያ ሥልጠናዎችን አስተሳሰሮ ህብረተሰቡን አንቃንቅ አሁን የተንሰራፋውን የዓይነማዝና ሴቶች ተሳሳፊ በሽታዎችን ስርጭት መቀነስ አልፎ ማስወገድ ሲተኮርበት የሚገባ ጉዳይ ነው።

10. ይጥፋባት መድረሻ

ንብንና ዝንብን እንዲሁ ላያቸው፤
ይመሳሰላሉ በመልክ በቅርጻቸው፤
ግና ሲፈረጁ በየተግባራቸው፤
እጅግ ሰፊ ያለ ልዩነት አላቸው።

**ንቢቱ ደገቱ
ማር ጋጋሪይቱ!**

አቤት ቁም ነገርሽ ብዛቱ ጥልቀቱ፤
ተራራውን ወጥተሽ ቁልቁለቱን ወርደሽ፤
ወዲያ ወዲህ ብለሽ ቀሳስመሽ ቀምመሽ፤
ማርን ለሰው ልጆች ትሰጫቸዋለሽ።
ወሎሽ ከአበባ ጋር ከመልከሙ ሽታ፤
ድርሽ የማትይወዱ ከቆሻሻ ቦታ፤
በጣም የበዛ ነው የአንቺ ወለታ።

**አንቺ ግን ዝንቢቱ
የሰጠ ጠላቲቱ!**

ወሎሽ ከብስጥሽ ከቆሻሻ ቦታ፤
ምታስተላልፊ ለሰው ልጅ በሽታ፤
ጥቃቅን ህዋሳት ተሸክመሽ መጥተሽ፤
በሰው ልጅ አይን ላይ ቁጢጥ ብለሽ
አርፈሽ፤

በሽታ አምጭውን እዚያው ላይ አራግፈሽ፤
ለአይን ማዘ በሽታ ትዳርገዋለሽ፤
ደግሞም ከወካዋ ነሽ በአንድ ሰው አይበቃሽ፤
ይህንም ያንንም ሁሉንም ነካክተሽ፤
የበሽታውን ዘር ታዳርሻዋለሽ።
ፊቱን ያልታጠበ በጣም ይስብሻል፤
አቤት ልጆችማ ላንቺ ይመቹሻል።

**አይ አንቺ ዝንቢቱ
የሰጠ ጠላቲቱ
ቆሻሻን ማጥፋት ነጠ ለአንቺ መድሃኒቱ።**

ሁሉም ሰው ያዘጋጅ መጻዳጃ ጉድጓድ፤
ይቃጠል ቆሻሻ በአግባቡ ይወገድ።
ቀያችን እናጽዳ በህብረት ሁላችን፤
የዝንብ መናኸሪያ እንዳይሆን ቤታችን።
አከባቢው ይዋብ አበባው ይለምልም፤
ታታሪዋ ንቦ እንደልቧ ትቅሰም፤
መድረሻ ይጥፋበት ጉዳይ ይፍላ ዝንቧም፤
አይን ማዘ ሆድ ህመም እንዲሁ ሌሎቹም፤
ይጥፋ ከአገራችን ጤና ይሁን ሁሉም!!!

ከሲ/ር ዙፋን አበራ

11. ዋቢ መጻሕፍቶች

1. Valus D.A , Survey in Social Research 4th edition Australian Studies of Family studies, Melbourne, 1999
2. Almedom A, Blumentgal U and Manderson L, Hygiene Evaluation Procedures Approaches and methods for Assessing Water and Sanitation Related hygiene practices
3. Valente T. Evaluating Health Promotion Programs 2002
4. Warner D. and Bower B Helping Health workers Learn
5. ማስታወቂያ ሚኒስትር ፤ የኢ.ፌ.ዴ.ሪ መንግሥት የገጠር ልማት ፖሊሲዎች፣ ስትራቴጂዎችና ሥልጣኖች ህዳር 1994 አ.አ
- 6 የገንዘብና ኢኮኖሚ ልማት ሚ/ር፣ ኢ.ፌ.ዴ.ሪ ፤ የኢትዮጵያ ዘላቂ ልማትና የድህነት ቅነሳ ፕሮግራም ሐምሌ 1995 አ.አ
7. ጤና ጥበቃ ሚ/ር የጤና አጠባበቅ ትምህርትና መግባቢያ ዘዴዎች ለመስክ የልማት ሰራተኞች 1984 ዓ.ም አ.አ
8. ፀደቀ ዘመድኩን ስኬታማነት 1991 ዓ.ም አ.አ